

---

adhyAtmarAmAyaNe kiShkindhAkANDam

——
अध्यात्मरामायणे डिङ्गिन्धाकाण्डम्

——
Document Information

Text title : adhyAtma rAmAyaNa kiShkindhA kANDa

File name : adhyaatmaRamkiShkindhA.itx

Category : adhyAtmarAmAyaNa, raama, vyAsa

Location : doc_raama

Author : Shri Veda Vyas

Transliterated by : Vishwas Bhide vishwas underscore bhide at yahoo.com

Proofread by : Vishwas Bhide, PSA Easwaran, ahimsasoldier

Latest update : July 22, 2006, April 4, 2015

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

October 19, 2024

sanskritdocuments.org

अध्यात्मरामायणे डिङ्खिन्धाकाण्डम्

॥ प्रथमः सर्गः ॥

श्रीमलादेव उवाच ।

ततः सलक्ष्मणो रामः शनैः पम्पासरस्तटम् ।

आगत्य सरसां श्रेष्ठां दृष्ट्वा विस्मयमाययौ ॥ १ ॥

कोशमात्रं सुविस्तीर्णमगाधामलशम्बरम् ।

उत्सुल्लाम्बुजकल्लारकुमुदोत्पलमण्डितम् ॥ २ ॥

उंसकारण्डवाकीर्णं यङ्क्वाकादिशोभितम् ।

जलकुङ्कुटकोयष्टिकौञ्चनाद्योपनादितम् ॥ ३ ॥

नानापुष्पलताकीर्णं नानाङ्गलसमावृतम् ।

सतां मनःस्वच्छजलं पद्मकिञ्जल्कवासितम् ॥ ४ ॥

तत्रोपस्पृश्य सलिलं पीत्वा श्रमहरं विभुः ।

सानुजः सरसस्तीरे शीतलेन पथा ययौ ॥ ५ ॥

ऋष्यमूकगिरेः पार्श्वे गच्छन्तौ रामलक्ष्मणौ ।

धनुर्भाण्डकरो दान्तौ जटावल्कलमण्डितौ ।

पश्यन्तौ विविधान् वृक्षान् गिरेः शोभां सुविह्वलौ ॥ ६ ॥

सुग्रीवस्तु गिरेर्मूर्ध्नि यतुर्भिः सल वानरैः ।

स्थित्वा दृष्ट्वा तौ यान्तावारुरोह गिरेः शिरः ॥ ७ ॥

भयादाल उन्मन्तं कौ तौ वीरवरो सभे ।

गच्छ जानीहि भद्रं ते वटुर्भूत्वा द्विजाकृतिः ॥ ८ ॥

वालिना प्रेषितौ किंवा मां उन्तुं समुपागतौ ।

ताभ्यां सम्भाषणं कृत्वा जानीहि लृष्टयं तयोः ॥ ९ ॥

यदि तौ दृष्टलृष्टयौ संज्ञां कुरु कराग्रतः ।

विनयावनतो भूत्वा अेवं जानीहि निश्चयम् ॥ १० ॥

तथेति वट्टुपेण उनुमान् समुपागतः ।

विनयावनतो भूत्वा रामं नत्वेदमब्रवीत् ॥ ११ ॥

कौ युवां पुरुषव्याघ्रौ युवानौ वीरसम्मतौ ।

द्योतयन्तौ दिशः सर्वाः प्रभया भास्कराविव ॥ १२ ॥

युवां त्रैलोक्यकर्तारविति भाति मनो मम ।

युवां प्रधानपुरुषौ जगद्धेतू जगन्मयौ ॥ १३ ॥

मायया मानुषाकारौ यरन्ताविव लीलया ।

भूभारउरणार्थाय भक्तानां पालनाय च ॥ १४ ॥

अवतीर्णविह परौ यरन्तौ क्षत्रियाकृती ।

जगत्स्थितिलयौ सर्गं लीलया कर्तुमुद्यतौ ॥ १५ ॥

स्वतन्त्रौ प्रेरकौ सर्वलुदयस्थाविडेश्वरौ ।

नरनारायणौ लोके यरन्ताविति मे मतिः ॥ १६ ॥

श्रीरामो लक्ष्मणं प्राड पश्यैनं वट्टुपिणम् ।

शब्दशास्त्रमशेषेण श्रुतं नूनमनेकधा ॥ १७ ॥

अनेन भाषितं कृत्स्नं न किञ्चिदपशब्दितम् ।

ततः प्राड उनुमन्तं राघवो ज्ञानविग्रहः ॥ १८ ॥

अडं दाशरथी रामस्त्वयं मे लक्ष्मणोऽनुजः ।

सीतया भार्यया सार्धं पितुर्वचनगौरवात् ॥ १९ ॥

आगतस्तत्र विपिने स्थितोऽडं दण्डके द्विज ।

तत्र भार्या लृता सीता रक्षसा डेनचिन्मम ।

तामन्वेष्टुमिहायातौ त्वं को वा कस्य वा वद ॥ २० ॥

वट्टुरुवाच ।

सुग्रीवो नाम राजा यो वानराणां मडामतिः ।

यतुर्भिर्मन्त्रिभिः सार्धं गिरिमूर्धनि तिष्ठति ॥ २१ ॥

भ्राता कनियान् सुग्रीवो वालिनः पापचेतसः ।

तेन निष्कासितो भार्या लृता तस्येड वालिना ॥ २२ ॥

तद्भयादृष्यमूकाभ्यं गिरिमाश्रित्य संस्थितः ।

अहं सुग्रीवसन्धिवो वायुपुत्रो मडामते ॥ २३ ॥

हनुमान्नाम विभ्यातो ह्यञ्जनीगर्भसम्भवः ।

तेन सभ्यं त्वया युक्तं सुग्रीवेण रघूत्तम ॥ २४ ॥

भार्यापिडारिणं हन्तुं सहायस्ते भविष्यति ।

छदानीमेव गच्छाम आगच्छ यदि रोचते ॥ २५ ॥

श्रीराम उवाच ।

अहमध्यागतस्तेन सभ्यं कर्तुं कपीश्वर ।

सभ्युस्तस्यापि यत्कार्यं तत्करिष्याम्यसंशयम् ॥ २६ ॥

हनुमान् स्वस्वउपेण स्थितो राममथाब्रवीत् ।

आरोहतां मम स्कन्धौ गच्छामः पर्वतोपरि ॥ २७ ॥

यत्र तिष्ठति सुग्रीवो मन्त्रिभिर्वालिनो भयात् ।

तथेति तस्यारुरोह स्कन्धं रामोऽथ लक्ष्मणः ॥ २८ ॥

उत्पपात गिरेर्भूर्ध्रि क्षणार्धेव मडाकपिः ।

वृक्षच्छायां समाश्रित्य स्थितौ तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २९ ॥

हनुमानपि सुग्रीवमुपगम्य कृताञ्जलिः ।

व्येतु ते भयभायातौ राजन् श्रीरामलक्ष्मणौ ॥ ३० ॥

शीघ्रमुत्तिष्ठ रामेण सभ्यं ते योजितं मया ।

अग्निं साक्षिणमारोप्य तेन सभ्यं द्रुतं कुरु ॥ ३१ ॥

ततोऽतिहर्षात्सुग्रीवः समागम्य रघूत्तमम् ।

वृक्षशापां स्वयं छित्वा विष्टराय ददौ मुदा ॥ ३२ ॥

हनुमान्लक्ष्मणायादात्सुग्रीवाय च लक्ष्मणः ।

हर्षेण मलताविष्टाः सर्वे अेवावतस्थिरे ॥ ३३ ॥

लक्ष्मणस्त्वब्रवीत्सर्वं रामवृत्तान्तमादितः ।

वनवासाभिगमनं सीताहरणमेव च ॥ ३४ ॥

लक्ष्मणोक्तं वचः श्रुत्वा सुग्रीवो राममब्रवीत् ।

अहं करिष्ये राजेन्द्र सीतायाः परिमार्गणम् ॥ ३५ ॥

साहाय्यमपि ते राम करिष्ये शत्रुघातिनः ।

शृणु राम मया दृष्टं किञ्चित्ते कथयाम्यहम् ॥ ३६ ॥

अेकदा मन्त्रिभिः सार्धं स्थितोऽलं गिरिमूर्धनि ।
 विडायसा नीयमानां केनचित्प्रमदोत्तमाम् ॥ ३७ ॥
 कोशन्तीं रामरामेति दृष्ट्वास्मान् पर्वतोपरि ।
 आमुय्याभरणान्याशु स्वोत्तरीयेण भामिनी ॥ ३८ ॥
 निरीक्ष्याधः परित्यज्य कोशन्ती तेन रक्षसा ।
 नीतालं भूषणान्याशु गुडायामक्षिपं प्रभो ॥ ३९ ॥
 छेदानीमपि पश्य त्वं जानीहि तव वा न वा ।
 छत्युक्त्वानीय रामाय दर्शयामास वानरः ॥ ४० ॥
 विमुच्य रामस्तदृष्ट्वा हा सीतेति मुहुर्मुहुः ।
 ङ्घ्रि निक्षिप्य तत्सर्वं रुरोद प्राङ्गतो यथा ॥ ४१ ॥
 आश्रास्य राघवं भ्राता लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
 अथिरेणैव ते राम प्राप्यते जानकी शुभा ।
 वानरेन्द्रसहायेन उत्वा रावणमाडवे ॥ ४२ ॥
 सुग्रीवोऽप्याह ले राम प्रतिज्ञां करवाणि ते ।
 समरे रावणं उत्वा तव दास्यामि जानकीम् ॥ ४३ ॥
 ततो लनूमान् प्रज्वाल्य तयोरग्निं समीपतः ।
 तावुभौ रामसुग्रीवावग्नौ साक्षिणि तिष्ठति ॥ ४४ ॥
 भाडू प्रसार्य यालिङ्ग्य परस्परमकलमधौ ।
 समीपे रघुनाथस्य सुग्रीवः समुपाविशत् ॥ ४५ ॥
 स्वोदन्तं कथयामास प्रणयाद्रघुनायके ।
 सभे शृणु ममोदन्तं वालिना यत्कृतं पुरा ॥ ४६ ॥
 मयपुत्रोऽथ मायावी नाम्ना परमदुर्मदः ।
 किष्किन्धां समुपागत्य वालिनं समुपाह्वयत् ॥ ४७ ॥
 सिंहानादेन मडता वाली तु तदभर्षणः ।
 निर्ययौ कोधताम्राक्षो जघान दृढमुष्टिना ॥ ४८ ॥
 दृद्राव तेन संवित्रो जगाम स्वगुहां प्रति ।
 अनुदृद्राव तं वाली मायाविनमलं तथा ॥ ४९ ॥

ततः प्रविष्टमालोक्य गुडां मायाविनं रुषा ।
 वाली मामाल तिष्ठ त्वं बह्निर्गच्छाम्यहं गुडाम् ।
 छत्युक्त्वाविश्य स गुडां मासमेकं न निर्ययौ ॥ ५० ॥
 मासादूर्ध्वं गुडाद्धारान्निर्गतं रुधिरं बभु ।
 तद्दृष्ट्वा परितमाङ्गो मृतो वालीति द्युःभितः ॥ ५१ ॥
 गुडाद्धारि शिलामेकां निधाय गृहमागतः ।
 ततोऽब्रवं मृतो वाली गुडायां रक्षसा हतः ॥ ५२ ॥
 तश्छुत्वा द्युःभिताः सर्वे मामनिश्चिन्तमप्युत ।
 राज्येऽभिषेयनं यकुः सर्वे वानरमन्त्रिणः ॥ ५३ ॥
 शिष्टे तदा मया राजयं किञ्चित्कालमरिन्दम ।
 ततः समागतो वाली मामाल परुषं रुषा ॥ ५४ ॥
 बभुधा भर्त्सयित्वा मां निजघान य मुष्टिभिः ।
 ततो निर्गत्य नगरादधावं परया भिया ॥ ५५ ॥
 लोकान् सर्वान् परिक्रम्य ऋष्यमूकं समाश्रितः ।
 ऋषेः शापभयात्सोऽपि नायातीमं गिरिं प्रभो ॥ ५६ ॥
 तदादि मम भार्या स स्वयं भुङ्क्ते विमूढधीः ।
 अतो द्युभेन सन्तप्तो हृतदारो हृताश्रयः ॥ ५७ ॥
 वसाम्यद्य भवत्यादसंस्पर्शात्सुभितोऽस्यहम् ।
 मित्रद्युभेन सन्तप्तो रामो राज्जवलोचनः ॥ ५८ ॥
 हनिष्यामि तव द्वेष्यं शीघ्रं भार्यापहारिणाम् ।
 एति प्रतिज्ञामकरोत्सुग्रीवस्य पुरस्तदा ॥ ५९ ॥
 सुग्रीवोऽप्याह राजेन्द्र वाली बलवतां बली ।
 कथं हनिष्यति भवान् देवैरपि दुरासदम् ॥ ६० ॥
 शृणु ते कथयिष्यामि तद्भलं बलिनां वर ।
 कदाचिद्दुष्टुभिर्नाम मडाकायो मडाबलः ॥ ६१ ॥
 किञ्चिन्धामगमद्राम मडामडिषडुपपृक् ।
 युद्धाय वालिनं रात्रौ समाह्वयत भीषणः ॥ ६२ ॥
 तश्छुत्वाऽसहमानोऽसौ वाली परमकोपनः ।

मलिषं शृङ्गयोर्धृत्वा पातयामास भूतले ॥ ६३ ॥

पाटेनैकेन तत्कायमाङ्गम्यास्य शिरो मलत् ।

उस्ताभ्यां भ्रामयंश्छित्त्वा तोलयित्वाक्षिपद्भुवि ॥ ६४ ॥

पपात तच्छिरो राम मातङ्गाश्रमसन्निधौ ।

योजनात्पतितं तस्मान्मुनेराश्रममाएऽले ॥ ६५ ॥

रक्तवृष्टिः पपातोऽथैर्दृष्ट्वा तां क्रोधमूर्च्छितः ।

मातङ्गो वालिनं प्राड यथागन्तासि मे गिरिम् ॥ ६६ ॥

एतः परं भग्नशिरा मरिष्यसि न संशयः ।

अेवं शमस्तदारभ्य ऋष्यमूकं न यात्यसौ ॥ ६७ ॥

अेतज्ज्ञात्वाऽभयत्र वसामि भयवर्जितः ।

राम पश्य शिरस्तस्य दुन्दुभेः पर्वतोपमम् ॥ ६८ ॥

तत्क्षेपाणे यदा शक्तः शक्तस्त्वं वालिनो वधे ।

एत्युक्त्वा दर्शयामास शिरस्तद्गिरिसन्निभम् ॥ ६९ ॥

दृष्ट्वा रामः स्मितं कृत्वा पादाङ्गुष्ठेन याक्षिपत् ।

दशयोजनपर्यन्तं तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७० ॥

साधु साध्विति सम्प्राड सुग्रीवो मन्त्रिभिः सड ।

पुनरप्याड सुग्रीवो रामं भक्तपरायणम् ॥ ७१ ॥

अेते तावा मडासाराः सप्त पश्य रघूत्तम ।

अेकैकं खालयित्वासौ निष्पत्रान् कुरुतेऽञ्जसा ॥ ७२ ॥

यद्वि त्वमेकबाणेन विद्वधा छिद्रं करोषि येत् ।

उतस्त्वया तदा वाली विश्वासो मे प्रजायते ।

तथेति धनुरादाय सायकं तत्र सन्धे ॥ ७३ ॥

बिभेद य तदा रामः सप्त तालान् मडाभलः ।

तालान् सप्त विनिर्बिधे गिरिं भूमिं च सायकः ॥ ७४ ॥

पुनरागत्य रामस्य तूष्णीरे पूर्ववत्स्थितः ।

ततोऽतिडर्षात्सुग्रीवो राममाडातिविस्मितः ॥ ७५ ॥

देव त्वं जगतां नाथः परमात्मा न संशयः ।

मत्पूर्वकृतपुण्यौघैः सङ्गतोऽद्य मया सड ॥ ७६ ॥

त्वां भजन्ति मडात्मानः संसारविनिवृत्तये ।
 त्वां प्राप्य मोक्षसखिवं प्रार्थयेऽहं कथं भवम् ॥ ७७ ॥
 दाराः पुत्रा धनं राज्यं सर्वं त्वन्मायया कृतम् ।
 अतोऽहं देवदेवेश नाकाङ्क्षेऽन्यत्प्रसीद मे ॥ ७८ ॥
 आनन्दानुभवं त्वाद्य प्राप्नोऽहं भाग्यगौरवात् ।
 मृदर्थं यतमानेन निधानमिव सत्पते ॥ ७९ ॥
 अनाद्यविद्यासंशिक्षं बन्धनं छिन्नमद्य नः ।
 यज्ञादानतपःकर्मपूर्तेष्टाद्विभिरप्यसौ ॥ ८० ॥
 न श्रुयते पुनर्दार्ढ्यं भजते संसृतिः प्रभो ।
 त्वत्पाददर्शनात्सद्यो नाशमेति न संशयः ॥ ८१ ॥
 क्षणार्धमपि यच्चित्तं त्वयि तिष्ठत्ययञ्चलम् ।
 तस्याज्ञानमनर्थानां मूलं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ८२ ॥
 तत्तिष्ठतु मनो राम त्वयि नान्यत्र मे सदा ॥ ८३ ॥
 रामरामेति यद्वाणी मधुरं गायति क्षणम् ।
 स ब्रह्मडा सुरापो वा मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ८४ ॥
 न काङ्क्षे विजयं राम न च दारसुभादिकम् ।
 भक्तिमेव सदा काङ्क्षे त्वयि बन्धविमोचनीम् ॥ ८५ ॥
 त्वन्मायाकृतसंसारस्त्वदंशोऽहं रघूत्तम ।
 स्वपादभक्तिमादिश्य त्राहि मां भवसङ्घटात् ॥ ८६ ॥
 पूर्वं मित्रार्थुदासीनास्त्वन्मायावृतयेतसः ।
 आसन्भेऽद्य भवत्पाददर्शनादेव राघव ॥ ८७ ॥
 सर्वं ब्रह्मैव मे भाति क्व मित्रं क्व य मे रिपुः ।
 यावत्त्वन्मायया बद्धस्तावद्गुणविशेषता ॥ ८८ ॥
 सा यावदस्ति नानात्वं तावद्भवति नान्यथा ।
 यावन्नानात्वमज्ञानात्तावत्कालकृतं भयम् ॥ ८९ ॥
 अतोऽविद्यामुपास्ते यः सोऽन्ये तमसि मज्जति ।
 मायामूलमिदं सर्वं पुत्रदाराद्विबन्धनम् ।

तद्दुस्सारथ मायां त्वं दासीं तव रघूत्तम ॥ ९० ॥

त्वत्पादपद्मार्पितयित्तवृत्ति-

स्त्वन्नामसङ्गीतकथासु वाणी ।

त्वद्भक्तसेवानिरतौ करौ मे

त्वदङ्गसङ्गं लभतां मदङ्गम् ॥ ९१ ॥

त्वन्मूर्तिभक्तान् स्वगुरुं य यक्षुः

पश्यत्वजस्रं स शृणोतु कर्णः ।

त्वज्जन्मकर्माणि य पाद्युगमं

ब्रजत्वजस्रं तव मन्दिराणि ॥ ९२ ॥

अङ्गानि ते पादश्लोविमिश्र-

तीर्थानि भिन्नत्वडिशत्रुकेतो ।

शिरस्त्वदीयं भवपद्मजघै-

र्जुष्टं पदं राम नमत्वजस्रम् ॥ ९३ ॥

एति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किञ्चिन्धाकाण्डे

प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

॥ द्वितीय सर्गः ॥

एत्थं स्वात्मपश्चिद्गुणनिर्धूताशेषकल्मषम् ।

रामः सुग्रीवमालोक्य सस्मितं वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥

मायां मोहकरीं तस्मिन् वितन्वन् कार्यसिद्धये ।

सभे त्वद्भक्तं यत्तन्मां सत्यमेव न संशयः ॥ २ ॥

किन्तु लोका वद्विष्यन्ति मामेवं रघुनन्दनः ।

कृतवान् किं कपीन्द्राय सभ्यं कृत्वाग्निसाक्षिकम् ॥ ३ ॥

एति लोकापवादो मे भविष्यति न संशयः ।

तस्मादाह्वय भद्रं ते गत्वा युद्धाय वालिनम् ॥ ४ ॥

आणोनेकेन तं हत्वा राज्ये त्वामभिषेयये ।

तथेति गत्वा सुग्रीवः किञ्चिन्धोपवनं द्रुतम् ॥ ५ ॥

कृत्वा शब्दं मडानादं तमाह्वयत वालिनम् ।
 तच्छ्रुत्वा भ्रातृनिन्दं रोषताम्रविलोचनः ॥ ६ ॥
 निर्जगाम गृहाच्छीघ्रं सुग्रीवो यत्र वानरः ।
 तमापतन्तं सुग्रीवः शीघ्रं वक्षस्यताडयत् ॥ ७ ॥
 सुग्रीवमपि मुष्टिभ्यां जघान क्रोधमूर्छितः ।
 वाली तमपि सुग्रीव अेवं क्रुद्धौ परस्परम् ॥ ८ ॥
 अयुद्ध्येतामेकदुपौ दृष्ट्वा रामोऽतिविस्मितः ।
 न मुभ्ये तदा भाषां सुग्रीववधशङ्कया ॥ ९ ॥
 ततो दृष्ट्वा सुग्रीवो वमन् रक्तं भयाकुलः ।
 वाली स्वभवनं यातः सुग्रीवो राममब्रवीत् ॥ १० ॥
 किं मां घातयसे राम शत्रुणा भ्रातृरूपिणा ।
 यद्वि मद्भनने वाञ्छा त्वमेव जडि मां विभो ॥ ११ ॥
 अेवं मे प्रत्ययं कृत्वा सत्यवादिन् रघूत्तम ।
 उपेक्षसे किमर्थं मां शरणागतवत्सल ॥ १२ ॥
 श्रुत्वा सुग्रीववचनं रामः साश्रुविलोचनः ।
 आलिङ्ग्य मा स्म त्वैषीस्त्वं दृष्ट्वा वामेकदुपिणौ ॥ १३ ॥
 मित्रघातित्वमाशङ्क्य मुक्तवान् सायकं न डि ।
 धदानीमेव ते यिहं करिष्ये भ्रमशान्तये ॥ १४ ॥
 गत्वाह्वय पुनः शत्रुं उतं द्रक्ष्यसि वालिनम् ।
 रामोऽलं त्वां शपे भ्रातर्लनिष्यामि रिपुं क्षणात् ॥ १५ ॥
 धत्याश्रास्य स सुग्रीवं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।
 सुग्रीवस्य गले पुष्पमालामामुच्य पुष्पिताम् ॥ १६ ॥
 प्रेषयस्व मडाभाग सुग्रीवं वालिनं प्रति ।
 लक्ष्मणस्तु तदा बद्ध्वा गच्छ गच्छेति सादरम् ॥ १७ ॥
 प्रेषयामास सुग्रीवं सोऽपि गत्वा तथाकरोत् ।
 पुनरप्यद्भुतं शब्दं कृत्वा वालिनमाह्वयत् ॥ १८ ॥
 तच्छ्रुत्वा विस्मितो वाली क्रोधेन मडतावृतः ।
 बद्ध्वा परिकरं सम्यग्गमनायोपयकमे ॥ १९ ॥

गच्छन्तं वालिनं तारा गृहीत्वा निषिषेध तम् ।
 न गन्तव्यं त्वयेदानीं शङ्का मेऽतीव जायते ॥ २० ॥
 धृष्टकेतुः पुनरायाति सत्वरः ।
 सहायो बलवांस्तस्य कश्चिन्नूनं समागतः ॥ २१ ॥
 वाली तामाह ह्ये सुभु शङ्का ते व्येतु तद्गता ।
 प्रिये करं परित्यज्य गच्छ गच्छामि तं रिपुम् ॥ २२ ॥
 उत्वा शीघ्रं समायास्ये सहायस्तस्य को भवेत् ।
 सहायो यदि सुग्रीवस्ततो उत्वोभयं क्षणात् ॥ २३ ॥
 आयास्ये मा शूयः शूरः कथं तिष्ठेद् गृहे रिपुम् ।
 ज्ञात्वाप्याह्वयमानं हि उत्वायास्यामि सुन्दरि ॥ २४ ॥

तारोवाय

भक्तोऽन्यच्छृणु राजेन्द्र श्रुत्वा कुरु यथोचितम् ।
 आह मामङ्गदः पुत्रो मृगयायां श्रुतं वयः ॥ २५ ॥
 अयोध्याधिपतिः श्रीमान् रामो दाशरथिः किल ।
 लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया भार्यया सह ॥ २६ ॥
 आगतो दण्डकारण्यं तत्र सीता हृता किल ।
 रावणेन सह भ्रात्रा मार्गभाण्डेऽथ जनकीम् ॥ २७ ॥
 आगतो ऋष्यमूकाद्रिं सुग्रीवेण समागतः ।
 यकार तेन सुग्रीवः सप्यं खानलसाक्षिकम् ॥ २८ ॥
 प्रतिज्ञां कृतवान् रामः सुग्रीवाय सलक्ष्मणः ।
 वालिनं समरे उत्वा राजानं त्वां करोम्यहम् ॥ २९ ॥
 धृष्टकेतुः पुनरायाति सत्वरः ।
 सहायो बलवांस्तस्य कश्चिन्नूनं समागतः ॥ ३० ॥
 अतस्त्वं सर्वथा वैरं त्यक्त्वा सुग्रीवमानय ।
 यौवराज्येऽभिषिञ्च्याशु रामं त्वं शरणं प्रज ॥ ३१ ॥
 पाहि मामङ्गदं राज्यं कुलं य उरिपुङ्गव ।
 इत्युक्त्वाश्रुमुग्धी तारा पादयोः प्रणिपत्य तम् ॥ ३२ ॥

उस्ताभ्यां यराणौ धृत्वा रुरोऽ भयविह्वला ।
 तामालिङ्ग्य तदा वाली सस्नेहमिदमब्रवीत् ॥ ३३ ॥
 स्त्रीस्वभावाद्धिमेषि त्वं प्रिये नास्ति भयं मम ।
 रामो यद्वि समायातो लक्ष्मणेन समं प्रभुः ॥ ३४ ॥
 तदा रामेण मे स्नेहो भविष्यति न संशयः ।
 रामो नारायणः साक्षादवतीर्णोऽभिलप्रभुः ॥ ३५ ॥
 भूभारलरणार्थाय श्रुतं पूर्वं मथानघे ।
 स्वपक्षः परपक्षो वा नास्ति तस्य परात्मनः ॥ ३६ ॥
 आनेष्यामि गृहं साध्वि नत्वा तथ्यराणाम्बुजम् ।
 भजतोऽनुभजत्येष भक्तिगम्यः सुरेश्वरः ॥ ३७ ॥
 यद्वि स्वयं समायाति सुग्रीवो हन्मि तं क्षणात् ।
 यद्दुक्तं यौवराज्याय सुग्रीवस्याभिषेचनम् ॥ ३८ ॥
 कथमाहूयमानोऽहं युद्धाय रिपुणा प्रिये ।
 शूरोऽहं सर्वलोकानां सम्मतः शुभलक्षणे ॥ ३९ ॥
 भीतभीतमिदं वाक्यं कथं वाली वदस्त्रिये ।
 तस्माच्छोकं परित्यज्य तिष्ठ सुन्दरि वेश्मनि ॥ ४० ॥
 अेवमाश्रास्य तारां तां शोचन्तीमश्रुलोचनाम् ।
 गतो वाली समुद्युक्तः सुग्रीवस्य वधाय सः ॥ ४१ ॥
 दृष्ट्वा वालिनमाथान्तं सुग्रीवो भीमविक्रमः ।
 उत्पपात गले बद्धपुष्पमालो मतङ्गवत् ॥ ४२ ॥
 मुष्टिभ्यां ताडयामास वालिनं सोऽपि तं तथा ।
 अहन्वाली य सुग्रीवं सुग्रीवो वालिनं तथा ॥ ४३ ॥
 रामं विलोक्यन्नेव सुग्रीवो युयुधे युधि ।
 धृत्येवं युद्ध्यमानौ तौ दृष्ट्वा रामः प्रतापवान् ॥ ४४ ॥
 बाणमादाय तूणीरादैन्ने धनुषि सन्धे ।
 आकृष्य कर्णपर्यन्तमदृश्यो वृक्षभाण्डगः ॥ ४५ ॥
 निरीक्ष्य वालिनं सम्यग्लक्ष्यं तद्दृष्ट्यं हरिः ।
 उत्ससर्जशानिसमं मडावेगं मडाबलः ॥ ४६ ॥

भिभेद स शरो वक्षो वालिनः कम्पयन् महीम् ।
 उत्पपात मडाशब्दं मुञ्चन् स निपपात उ ॥ ४७ ॥
 तदा मुहूर्त्तं निःसङ्गो भूत्वा येतनमाप सः ।
 ततो वाली ददृशाग्ने रामं राज्ञवलोचनम् ।
 धनुरालम्ब्य वामेन हस्तेनान्येन सायकम् ॥ ४८ ॥
 भिभ्राणं चीरवसनं जटामुकुटधारिणम् ।
 विशालवक्षसं भ्राजद्भनमालाविभूषितम् ॥ ४९ ॥
 पीनयार्वायतभूजं नवदूर्वादलस्थविम् ।
 सुग्रीवलक्ष्मणाभ्यां च पार्श्वयोः परिसेवितम् ॥ ५० ॥
 विलोक्य शनकैः प्राड वाली रामं विगर्भयन् ।
 किं मयापकृतं राम तव येन उतोऽस्म्यहम् ॥ ५१ ॥
 राजधर्ममविज्ञाय गर्हितं कर्म ते कृतम् ।
 वृक्षभाण्डे तिरोभूत्वा त्यजता मयि सायकम् ॥ ५२ ॥
 यशः किं लप्स्यसे राम योरवत्कृतसङ्गरः ।
 यद्वि क्षत्रियदायादो मनोर्वेशसमुद्भवः ॥ ५३ ॥
 युद्धं कृत्वा समक्षं मे प्राप्यसे तत्कलं तदा ।
 सुग्रीवेण कृतं किं ते मया वा न कृतं किमु ॥ ५४ ॥
 रावणेन हृता भार्या तव राम मडावने ।
 सुग्रीवं शरणं यातस्तदर्थमिति शुश्रुम ॥ ५५ ॥
 अत राम न जानीषे मद्भूलं लोकविश्रुतम् ।
 रावणं सकुलं बद्ध्वा ससीतं लङ्कया सह ॥ ५६ ॥
 आनयामि मुहूर्त्तार्द्धाद्यदि येच्छामि राघव ।
 धर्मिष्ठ एति लोकेऽस्मिन् कथ्यसे रघुनन्दन ॥ ५७ ॥
 वानरं व्याधवद्भृत्वा धर्मं कं लप्स्यसे वद ।
 अलक्ष्यं वानरं मांसं उत्वा मां किं करिष्यसि ॥ ५८ ॥
 एत्येवं अडु भाषन्तं वालिनं राघवोऽब्रवीत् ।
 धर्मस्य गोप्ता लोकेऽस्मिंश्चरामि सशरासनः ॥ ५९ ॥

अधर्मकारिणं उवा सद्गर्भं पालयाम्यहम् ।
 दृढिता भगिनी भ्रातुर्भार्या यैव तथा स्नुषा ॥ ६० ॥
 समा यो रमते तासामेकामपि विभूढधीः ।
 पातकी स तु विज्ञेयः स वध्यो राजभिः सदा ॥ ६१ ॥
 त्वं तु भ्रातुः कनिष्ठस्य भार्यायां रमसे बलात् ।
 अतो मया धर्मविदा उतोऽसि वनगोथर ॥ ६२ ॥
 त्वं कपित्वान्न जानीषे मडान्तो विथरन्ति यत् ।
 लोके पुनानाः सञ्चारैरतस्तान्नातिभाषयेत् ॥ ६३ ॥
 तच्छ्रुत्वा भयसन्त्रस्तो ज्ञात्वा रामं रमापतिम् ।
 वाली प्रणम्य रमसाद्रामं वयनमब्रवीत् ॥ ६४ ॥
 राम राम मडाभाग जाने त्वां परमेश्वरम् ।
 अजानता मया किञ्चिद्दुक्तं तत्क्षन्तुमर्हसि ॥ ६५ ॥
 साक्षात्त्वच्छरघातेन विशेषेण तवाग्रतः ।
 त्यजाम्यसून् मडायोगिदुर्लभं तव दर्शनम् ॥ ६६ ॥
 यन्नाम विवशो गृह्णन् भ्रियमाणः परं पदम् ।
 याति साक्षात्स अेवाद्य मुमूर्षोर्मे पुरः स्थितः ॥ ६७ ॥
 देव जानामि पुरुषं त्वां श्रियं जानकीं शुभाम् ।
 रावणस्य वधार्थाय जातं त्वां ब्रह्मणार्थितम् ॥ ६८ ॥
 अनुजानीहि मां राम यान्तं त्वत्पदमुत्तमम् ।
 मम तुल्यबले बाले अङ्गदे त्वं दयां कुरु ॥ ६९ ॥
 विशल्यं कुरु मे राम लृढयं पाणिना स्पृशन् ।
 तथेति भाणमुद्धृत्य रामः पस्पर्श पाणिना ।
 त्यक्त्वा तद्धानरं देहममरेन्द्रोऽभवत्क्षणात् ॥ ७० ॥
 वाली रघूत्तमशराभिहतो विमृष्टो
 रामेण शीतलकरेण सुभाकरेण ।
 सद्यो विमुच्य कपिदेहमनन्यलक्ष्यं
 प्रामं पदं परमहंसगणैर्दुरापम् ॥ ७१ ॥
 इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामुखेश्वरसंवादे किञ्चिन्धाकाण्डे

द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

॥ तृतीय सर्गः ॥

निहतं वालिनि रणे रामेण परमात्मना ।
 द्रुद्रुवुर्वानराः सर्वे किष्किन्धां भयविह्वलाः ॥ १ ॥
 तारामूयुर्मंडाभागे लतो वाली रणाजिरे ।
 अङ्गदं परिरक्षाद्य मन्त्रिणः परिनोदय ॥ २ ॥
 यतुर्द्रारकपाटादीन् बद्ध्वा रक्षामले पुरीम् ।
 वानराणां तु राजानमङ्गदं कुरु भामिनि ॥ ३ ॥
 निहतं वालिनं श्रुत्वा तारा शोकविमूर्छिता ।
 अताडयत्स्वपाणिभ्यां शिरो वक्षश्च भूरिशः ॥ ४ ॥
 किमङ्गदेन राजयेन नगरेण धनेन वा ।
 धेदानीमेव निधनं यास्यामि पतिना सह ॥ ५ ॥
 धृत्युक्त्वा त्वरिता तत्र रुदती मुक्तमूर्धजा ।
 यथौ ताराऽतिशोकार्ता यत्र भर्तृकलेवरम् ॥ ६ ॥
 पतितं वालिनं दृष्ट्वा रक्तैः पांसुभिरावृतम् ।
 रुदती नाथनाथेति पतिता तस्य पादयोः ॥ ७ ॥
 करुणं विलपन्ती सा ददर्श रघुनन्दनम् ।
 राम मां जडि ब्राह्मेण येन वाली लतस्त्वया ॥ ८ ॥
 गच्छामि पतिसालोक्यं पतिर्भामिङ्काङ्क्षते ।
 स्वर्गेऽपि न सुभं तस्य मां विना रघुनन्दन ॥ ९ ॥
 पत्नीवियोगञ्च दुःखमनुभूतं त्वयानघ ।
 वालिने मां प्रयच्छाशु पत्नीदानकृतं भवेत् ॥ १० ॥
 सुग्रीव त्वं सुभं राजयं द्यापितं वालिघातिना ।
 रामेण रुमया सार्धं भुङ्क्ष्व सापत्नवर्जितम् ॥ ११ ॥
 धृत्येवं विलपन्तीं तां तारां रामो मंडामनाः ।

सान्त्वयामास दयया तत्त्वज्ञानोपदेशतः ॥ १२ ॥

किं भीरु शोचसि व्यर्थं शोकस्याविषयं पतिम् ।

पतिस्तवायं देहो वा जिवो वा वद तत्त्वतः ॥ १३ ॥

पञ्चात्मको जडो देहस्त्वज्मांसरुधिरास्थिमान् ।

कालकर्मगुणोत्पन्नः सोऽध्यास्तेऽद्यापि ते पुरः ॥ १४ ॥

मन्यसे जिवमात्मानं जिवस्तर्हि निरामयः ।

न जायते न म्रियते न तिष्ठति न गच्छति ॥ १५ ॥

न स्त्री पुमान्वा षण्ढो वा जिवः सर्वगतोऽव्ययः ।

अेक अेवाद्वितीयोऽयमाकाशवदलेपकः ।

नित्यो ज्ञानमयः शुद्धः स कथं शोकमर्हति ॥ १६ ॥

तारोवाय

देहोऽचित्काष्ठवद्राम जिवो नित्यश्चिदात्मकः ।

सुषुप्तुःषादिसम्बन्धः कस्य स्याद्राम मे वद ॥ १७ ॥

श्रीराम उवाच ।

अलङ्कारादिसम्बन्धो यावद्देहेन्द्रियैः सह ।

संसारस्तावदेव स्यादात्मनस्त्वविवेकिनः ॥ १८ ॥

मिथ्यारोपितसंसारो न स्वयं विनिवर्तते ।

विषयान् ध्यायमानस्य स्वप्ने मिथ्यागमो यथा ॥ १९ ॥

अनाद्यविधासम्बन्धात्तत्कार्यालङ्कृतेस्तथा ।

संसारोऽपार्थकोऽपि स्याद्रागद्वेषादिसङ्कुलः ॥ २० ॥

मन अेव हि संसारो बन्धश्चैव मनः शुभे ।

आत्मा मनःसमानत्वमेत्य तद्गतबन्धभाङ् ॥ २१ ॥

यथा विशुद्धः स्फटिकोऽलक्तकादिसमीपगः ।

तत्तद्गर्णयुगाभाति वस्तुतो नास्ति रञ्जनम् ॥ २२ ॥

बुद्धीन्द्रियादिसामीप्यादात्मनः संसृतिर्बलात् ।

आत्मा स्वलिङ्गं तु मनः परिगृह्य तद्दृढवान् ॥ २३ ॥

कामान् जुषन् गुणैर्बद्धः संसारे वर्ततेऽवशः ।

आदौ मनोगुणान् सृष्ट्वा ततः कर्माण्यनेकधा ॥ २४ ॥

शुक्ललोहितकृष्णानि गतयस्तत्समानतः ।
 अेवं कर्मवशाज्जुवो भ्रमत्याभूतसम्प्लवम् ॥ २५ ॥
 सर्वोपसंभृतौ जुवो वासनाभिः स्वकर्मभिः ।
 अनाद्यविधावशगस्तिष्ठत्यभिनिवेशतः ॥ २६ ॥
 सृष्टिकाले पुनः पूर्ववासनामानसैः सः ।
 जायते पुनरभ्येवं घटीयन्त्रमिवावशः ॥ २७ ॥
 यदा पुण्यविशेषेण लभते सङ्गतिं सताम् ।
 मद्भक्तानां सुशान्तानां तदा मद्भिषया मतिः ॥ २८ ॥
 मत्तथाश्रवणे श्रद्धा दुर्लभा जायते ततः ।
 ततः स्वरूपविज्ञानमनायासेन जायते ॥ २९ ॥
 तदाचार्यप्रसादेन वाक्यार्थज्ञानतः क्षणात् ।
 देहेन्द्रियमनःप्राणालङ्कृतिभ्यः पृथङ् स्थितम् ॥ ३० ॥
 स्वात्मानुभवतः सत्यमानन्दात्मानमद्भयम् ।
 ज्ञात्वा सद्यो भवेन्मुक्तः सत्यमेव मयोदितम् ॥ ३१ ॥
 अेवं मयोदितं सम्यगालोचयति योऽनिशम् ।
 तस्य संसारदुःखानि न स्पृशन्ति कदाचन ॥ ३२ ॥
 त्वमप्येतन्मया प्रोक्तमालोचय विशुद्धधीः ।
 न स्पृश्यसे दुःखजालैः कर्मबन्धाद्विमोक्ष्यसे ॥ ३३ ॥
 पूर्वजन्मनि ते सुखे कृता मद्भक्तिरुत्तमा ।
 अतस्तव विमोक्षाय उपं मे दर्शितं शुभे ॥ ३४ ॥
 ध्यात्वा मद्रूपमनिशमालोचय मयोदितम् ।
 प्रवालपतितं कार्यं कुर्वन्त्यपि न लिप्यसे ॥ ३५ ॥
 श्रीरामेणोदितं सर्वं श्रुत्वा तारातिविस्मिता ।
 देहाभिमानजं शोकं त्यज्वा नत्वा रघूत्तमम् ॥ ३६ ॥
 आत्मानुभवसन्तुष्टा जुवन्मुक्ता बभूव ॥
 क्षणसङ्गममात्रेण रामेण परमात्मना ॥ ३७ ॥
 अनादिबन्धं निर्धूय मुक्ता सापि विकल्मषा ।
 सुग्रीवोऽपि य तच्छ्रुत्वा रामवङ्गात्समीरितम् ॥ ३८ ॥

जडावज्ञानमभिलं स्वस्थचित्तोऽभवत्तदा ।
ततः सुग्रीवमाळेदं रामो वानरपुङ्गवम् ॥ ३९ ॥
भ्रातुर्ज्येष्ठस्य पुत्रेण यदुक्तं साम्पराधिकम् ।
कुरु सर्वं यथान्यायं संस्कारादि ममाज्ञया ॥ ४० ॥
तथेति बलिभिर्भुष्यैर्वानरैः परिणीय तम् ।
वालिनं पुष्पके क्षिप्त्वा सर्वराजोपचारकैः ॥ ४१ ॥
मेरीदुन्दुभिनिर्घोषैर्भ्राज्मणैर्मन्त्रिभिः सः ।
यूथपैर्वानरैः पौरैस्तास्या याङ्गदेन च ॥ ४२ ॥
गत्वा यकार तत्सर्वं यथाशास्त्रं प्रयत्नतः ।
स्नात्वा जगाम रामस्य समीपं मन्त्रिभिः सः ॥ ४३ ॥
नत्वा रामस्य चरणौ सुग्रीवः प्राड लृष्टधीः ।
राज्यं प्रशाधि राजेन्द्र वानराणां समृद्धिमत् ॥ ४४ ॥
दासोऽहं ते पादपद्मं सेवे लक्ष्मणवञ्चिरम् ।
छत्युक्तो राघवः प्राड सुग्रीवं सस्मितं वचः ॥ ४५ ॥
त्वमेवालं न सन्देहः शीघ्रं गच्छ ममाज्ञया ।
पुरराज्याधिपत्ये त्वं स्वात्मानमभिषेचय ॥ ४६ ॥
नगरं न प्रवेक्ष्यामि यतुर्दश समाः सभे ।
आगमिष्यति मे भ्राता लक्ष्मणः पत्तनं तव ॥ ४७ ॥
अङ्गदं यौवराज्ये त्वमभिषेचय सादरम् ।
अहं समीपे शिभरे पर्वतस्य सडानुजः ॥ ४८ ॥
वत्स्यामि वर्षादिवसांस्ततस्त्वं यत्नवान् भव ।
किञ्चित्कालं पुरे स्थित्वा सीतायाः परिमार्गणे ॥ ४९ ॥
साष्टाङ्गं प्रणिपत्याड सुग्रीवो रामपादयोः ।
यदाज्ञापयसे देव तत्तथैव करोम्यहम् ॥ ५० ॥
अनुज्ञातश्च रामेण सुग्रीवस्तु सलक्ष्मणः ।
गत्वा पुरं तथा यङ्के यथा रामेण योदितः ॥ ५१ ॥
सुग्रीवेण यथान्यायं पूजितो लक्ष्मणस्तदा ।

आगत्य राघवं शीघ्रं प्रणिपत्योपतस्थिवान् ॥ ५२ ॥

ततो रामो जगामाशु लक्ष्मणेन समन्वितः ।

प्रवर्षणगिरेरुर्ध्वं शिषरं भूरिविस्तरम् ॥ ५३ ॥

तत्रैकं गह्वरं दृष्ट्वा स्फाटिकं दीप्तिमच्छुभम् ।

वर्षवातातपसहं कुलमूलसमीपगम् ।

वासाय रोययामास तत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ ५४ ॥

दिव्यमूलकुलपुष्पसंयुते मौक्तिकोपमजलौघपल्लवे ।

शिखरवर्णमृगपक्षिशोभिते पर्वते रघुकुलोत्तमोऽवसत् ॥ ५५ ॥

एतं श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किन्धाकाण्डे

तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

॥ यतुर्थः सर्गः ॥

तत्र वार्षिकदिनानि राघवो वीलयामणिगुहासु सञ्चरन् ।

पङ्कमूलकुलभोगतोषितो लक्ष्मणेन सङ्घितोऽवसत्सुभम् ॥ १ ॥

वातनुत्रजलपूरितमेधानन्तरस्तनितवैद्युतगर्भान् ।

वीक्ष्य विस्मयमगाद्गजयूथान् यद्गदाङ्घ्रितसुकाञ्चनकक्षान् ॥ २ ॥

नवघासं समास्वाद्य लृष्टपुष्टमृगद्विजः ।

धावन्तो परितो रामं वीक्ष्य विस्फारितेक्षणाः ॥ ३ ॥

न यलन्ति सदा ध्याननिष्ठा एव मुनीश्वराः ।

रामं मानुषरूपेण गिरिकाननभूमिषु ॥ ४ ॥

चरन्तं परमात्मानं ज्ञात्वा सिद्धगणैर्भुवि ।

मृगपक्षिगणैर्भूत्वा राममेवानुसेविरे ॥ ५ ॥

सौमित्रिरेकदा राममेकान्ते ध्यानतत्परम् ।

समाधिविरमे भक्त्या प्रणयाद्दिनयान्वितः ॥ ६ ॥

अभ्रवीदेव ते वाङ्मयात्पूर्वोक्ताद्विगतो मम ।

अनाद्यविद्यासम्भूतः संशयो हृदि संस्थितः ॥ ७ ॥

धदानीं श्रोतुमिच्छामि क्रियामार्गेषु राघव ।
 भवदारोधनं लोके यथा कुर्वन्ति योगिनः ॥ ८ ॥
 धदमेव सदा प्राडुर्योगिनो मुक्तिसाधनम् ।
 नारदोऽपि तथा व्यासो ब्रह्मा कमलसम्भवः ॥ ९ ॥
 ब्रह्मक्षत्रादिवर्णानामाश्रमाणां य मोक्षदम् ।
 स्त्रीशूद्राणां य राजेन्द्र सुलभं मुक्तिसाधनम् ।
 तव भक्ताय मे भ्रात्रे ब्रूहि लोकोपकारकम् ॥ १० ॥
 श्रीराम उवाच ।
 मम पूजाविधानस्य नान्तोऽस्ति रघुनन्दन ।
 तथापि वक्ष्ये सङ्क्षेपाद्यथावदनुपूर्वशः ॥ ११ ॥
 स्वगृह्योक्तप्रकारेषु द्विजत्वं प्राप्य मानवः ।
 सकाशात्सद्गुरोर्मन्त्रं लभ्वा मद्भक्तिसंयुतः ॥ १२ ॥
 तेन सन्दर्शितविधिर्भगवाराधयेत्सुधीः ।
 ष्टये वाऽनले वार्येत्प्रतिमादौ विभावसौ ॥ १३ ॥
 शालग्रामशिलायां वा पूजयेन्मामतन्द्रितः ।
 प्रातःस्नानं प्रकुर्वीत प्रथमं देवशुद्धये ॥ १४ ॥
 वेदतन्त्रोदितैर्मन्त्रैर्मृत्लेपनविधानतः ।
 सन्ध्यादि कर्म यन्नित्यं तद्गुर्याद्विधिना बुधः ॥ १५ ॥
 सङ्कल्पमादौ कुर्वीत सिद्ध्यर्थं कर्मणां सुधीः ।
 स्वगुरुं पूजयेद्भक्त्या मद्बुद्ध्या पूजको मम ॥ १६ ॥
 शिलायां स्नपनं कुर्यात्प्रतिमासु प्रमार्जनम् ।
 प्रसिद्धैर्गन्धपुष्पाद्यैर्मत्पूजा सिद्धिदायिका ॥ १७ ॥
 अमायिकोऽनुवृत्त्या मां पूजयेन्नियतप्रतः ।
 प्रतिमादिष्वलङ्कारः प्रियो मे कुलनन्दन ॥ १८ ॥
 अग्नौ यजेत उविषा भास्करे स्थण्डिले यजेत् ।
 भक्तेनोपहृतं प्रीत्यै श्रद्धया मम वार्यपि ॥ १९ ॥
 किं पुनर्भक्ष्यभोज्यादि गन्धपुष्पाक्षतादिकम् ।
 पूजाद्रव्याणि सर्वाणि सम्पाद्यैवं समारभेत् ॥ २० ॥

यैलाङ्गिनकुशैः सम्यगासनं परिक्लपयेत् ।
 तत्रोपविश्य देवस्य सम्मुषे शुद्धमानसः ॥ २१ ॥
 ततो न्यासं प्रकूर्वीत मातृकाबहिरान्तरम् ।
 केशवादि ततः कुर्यात्तत्त्वन्यासं ततः परम् ॥ २२ ॥
 मन्मूर्तिपञ्जरन्यासं मन्त्रन्यासं ततो न्यसेत् ।
 प्रतिमादावपि तथा कुर्यान्नित्यमतन्द्रितः ॥ २३ ॥
 क्लेशं स्वपुरो वामे क्षिपेत्पुष्पादि दक्षिणे ।
 अर्घ्यपाद्यप्रदानार्थं मधुपर्कार्थमेव च ॥ २४ ॥
 तथैवायमनार्थं तु न्यसेत्पात्रयतुष्टयम् ।
 हृत्पद्मे भानुविमले मत्सलां ज्ञापयन्निताम् ॥ २५ ॥
 ध्यायेत्स्वदेहमभिलं तथा व्याप्तमरिन्दम् ।
 तामेवावाहयेन्नित्यं प्रतिमादिषु मत्सलाम् ॥ २६ ॥
 पादाध्यायमनीयाद्यैः स्नानवस्त्रविभूषणैः ।
 यावच्छक्योपयारैर्वा त्वर्ययेन्नाममायया ॥ २७ ॥
 विभवे सति कर्पूरकुङ्कुमागरुचन्दनैः ।
 अर्ययेन्मन्त्रवन्नित्यं सुगन्धकुसुमैः शुभ्रैः ॥ २८ ॥
 दशावरणपूजां वै ह्यागमोक्तां प्रकाशयेत् ।
 नीराजनैर्धूपदीपैर्नैवेद्यैर्बहुविस्तरैः ॥ २९ ॥
 श्रद्धयोपहरेन्नित्यं श्रद्धाभुगलमीश्वरः ।
 लोमं कुर्यात्प्रयत्नेन विधिना मन्त्रकोविदः ॥ ३० ॥
 अगस्त्येनोक्तमार्गोऽङ्गुलिनागमवित्तमः ।
 जुहुयान्मूलमन्त्रेण पुंसूक्तेनाथवा बुधः ॥ ३१ ॥
 अथवौपासनाग्नौ वा यरुणा हविषा तथा ।
 तमज्जाम्बूनदप्रप्यं द्विव्याभरणभूषितम् ॥ ३२ ॥
 ध्यायेदनलमध्यस्थं लोमकाले सदा बुधः ।
 पार्श्वेऽस्यो बलिं दत्त्वा लोमशेषं समापयेत् ॥ ३३ ॥
 ततो जपं प्रकूर्वीत ध्यायेन्मां यतवाङ्ग स्मरन् ।
 मुपवासं च ताम्भूलं दत्त्वा प्रीतिसमन्वितः ॥ ३४ ॥

मर्धे नृत्यगीतादि स्तुतिपाठादि कारयेत् ।
प्रणमेद्दण्डवद्भूमौ हृदये मां निधाय च ॥ ३५ ॥
शिरस्याधाय मद्दत्तं प्रसादं भावनामयम् ।
पाणिभ्यां मत्पदे मूर्ध्नि गृहीत्वा भक्तिसंयुतः ॥ ३६ ॥
रक्ष मां घोरसंसारदित्युक्त्वा प्रणमेत्सुधीः ।
उद्गासयेद्यथापूर्वं प्रत्यञ्जयोतिषि संस्मरन् ॥ ३७ ॥
अेवमुक्तप्रकारेण पूजयेद्विधिवदिति ।
छडामूत्रं च संसिद्धिं प्राप्नोति मद्नुग्रहात् ॥ ३८ ॥
मद्भक्तो यदि मामेवं पूजं चैव दिने दिने ।
करोति मम साङ्ग्यं प्राप्नोत्येव न संशयः ॥ ३९ ॥
छदं रत्नस्य परमं च पावनं
मयैव साक्षात्कथितं सनातनम् ।
पठत्यञ्जस्रं यदि वा शृणोति यः
स सर्वपूजाफलभाङ् न संशयः ॥ ४० ॥
अेवं परात्मा श्रीरामः क्रियायोगमनुत्तमम् ।
पृष्टः प्राड स्वभक्ताय शेषांशाय महात्मने ॥ ४१ ॥
पुनः प्राकृतवद्रामो मायामालम्ब्य दुःषितः ।
डा सीतेति वदन्नैव निद्रां लेभे कथञ्चन ॥ ४२ ॥
अेतस्मिन्नन्तरे तत्र किञ्चिन्धायां सुबुद्धिमान् ।
डनूमान् प्राड सुग्रीवमेकान्ते कपिनायकम् ॥ ४३ ॥
शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि तवैव छितमुत्तमम् ।
रामेण ते कृतः पूर्वमुपकारो ङ्यनुत्तमः ॥ ४४ ॥
कृतघ्नवत्त्वया नूनं विस्मृतः प्रतिभाति मे ।
त्वत्कृते निडतो वाली वीरस्त्रैलोक्यसम्मतः ॥ ४५ ॥
राज्ये प्रतिष्ठितोऽसि त्वं तारां प्राप्नोऽसि दुर्लभाम् ।
स रामः पर्वतस्याग्रे भ्रात्रा सड वसन् सुधीः ॥ ४६ ॥
त्वदागमनमेकाग्रभीक्षते कार्यगौरवात् ।

त्वं तु वानरभावेन स्त्रीसक्तो नावबुद्ध्यसे ॥ ४७ ॥
 करोमीति प्रतिज्ञाय सीतायाः पश्चिमार्गणम् ।
 न करोषि कृतघ्नस्त्वं अन्यसे वालिवद्वदुतम् ॥ ४८ ॥
 उनूमद्रथनं श्रुत्वा सुग्रीवो भयविह्वलः ।
 प्रत्युवाच उनूमन्तं सत्यमेव त्वयोदितम् ॥ ४९ ॥
 शीघ्रं कुरु ममाङ्गां त्वं वानराणां तरस्विनाम् ।
 सडस्माणि दशेदानीं प्रेषयाशु दिशो दश ॥ ५० ॥
 सप्तद्वीपगतान् सर्वान् वानरानानयन्तु ते ।
 पक्षमध्ये समायान्तु सर्वे वानरपुङ्गवाः ॥ ५१ ॥
 ये पक्षमतिवर्तन्ते ते वध्या मे न संशयः ।
 एत्याज्ञाप्य उनूमन्तं सुग्रीवो गृहमाविशत् ॥ ५२ ॥
 सुग्रीवाङ्गां पुरस्कृत्य उनूमान् मन्त्रिसत्तमः ।
 तत्क्षणे प्रेषयामास हरीन् दश दिशः सुधीः ॥ ५३ ॥
 अगणितगुणसत्त्वान् वायुवेगप्रयारान्
 वनयरगणमुष्यान् पर्वताकाररुपान् ।
 पवनछितकुमारः प्रेषयामास द्यूता-
 नतिरभसतरात्मा दानमानादितृमान् ॥ ५४ ॥
 एति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किञ्चिन्धाकाण्डे
 चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

॥ पञ्चमः सर्गः ॥

रामस्तु पर्वतस्थात्रे मणिसानौ निशामुभे ।
 सीताविरलञ्जं शोकमसलन्निदमब्रवीत् ॥ १ ॥
 पश्य लक्ष्मण मे सीता राक्षसेन लुता बलात् ।
 मृताऽमृता वा निश्चेतुं न जनेऽद्यापि भामिनीम् ॥ २ ॥
 ज्वतीति मम ब्रूयात्क्षिद्रा प्रियकृत् स मे ।
 यद्वि जानामि तां साध्वीं ज्वन्तीं यत्र कुत्र वा ॥ ३ ॥

હઠાદેવાહરિષ્યામિ સુધામિવ પયોનિધેઃ ।
 પ્રતિજ્ઞાં શ્ૃણુ મે ભ્રાતર્યેન મે જનકાત્મજા ॥ ૪ ॥
 નીતા તં ભસ્મસાત્કુર્યાં સપુત્રબલવાહનમ્ ।
 હે સીતે ચન્દ્રવદને વસન્તી રાક્ષસાલયે ॥ ૫ ॥
 દુઃખાર્તાં મામપશ્યન્તી કથં પ્રાણાન્ ધરિષ્યસિ ।
 ચન્દ્રોડપિ ભાનુવદ્ભાતિ મમ ચન્દ્રાનનાં વિના ॥ ૬ ॥
 ચન્દ્ર ત્વં જાનકીં સ્પૃષ્ટ્વા કરૈર્માં સ્પૃશ શીતલૈઃ ।
 સુગ્રીવોડપિ દયાહીનો દુઃખિતં માં ન પશ્યતિ ॥ ૭ ॥
 રાજયં નિષ્કણ્ટકં પ્રાપ્ય સ્ત્રીભિઃ પરિવૃતો રહઃ ।
 કૃતઘ્નો દૃશ્યતે વ્યક્તં પાનાસક્તોડતિકામુકઃ ॥ ૮ ॥
 નાયાતિ શરદં પશ્યન્નપિ માર્ગચિતું પ્રિયામ્ ।
 પૂર્વોપકારિણં દુષ્ટઃ કૃતઘ્નો વિસ્મૃતો હિ મામ્ ॥ ૯ ॥
 હન્મિ સુગ્રીવમપ્યેવં સાપુરં સહબાન્ધવમ્ ।
 વાલી યથા હતો મેડઘ સુગ્રીવોડપિ તથા ભવેત્ ॥ ૧૦ ॥
 ઇતિ રુષ્ટં સમાલોક્ય રાઘવં લક્ષ્મણોડબ્રવીત્ ।
 ઇદાનીમેવ ગત્વાહં સુગ્રીવં દુષ્ટમાનસમ્ ॥ ૧૧ ॥
 મામાજ્ઞાપય હત્વા તમાચાર્યે રામ તેડન્તિકમ્ ।
 ઇત્યુક્ત્વા ધનુરાદાય સ્વયં તૂણીરમેવ ચ ॥ ૧૨ ॥
 ગન્તુમભ્યુદ્યતં વીક્ષ્ય રામો લક્ષ્મણમબ્રવીત્ ।
 ન હન્તવ્યસ્ત્વયા વત્સ સુગ્રીવો મે પ્રિયઃ સખા ॥ ૧૩ ॥
 કિન્તુ ભીષય સુગ્રીવં વાલિવત્ત્વં હનિષ્યસે ।
 ઇત્યુક્ત્વા શીઘ્રમાદાય સુગ્રીવપ્રતિભાષિતમ્ ॥ ૧૪ ॥
 આગત્ય પશ્ચાદ્યત્કાર્યં તત્કરિષ્યામ્યસંશયમ્ ।
 તથેતિ લક્ષ્મણોડગચ્છત્વરિતો ભીમવિક્રમઃ ॥ ૧૫ ॥
 કિષ્કિન્ધાં પ્રતિ કોપેન નિર્દહન્નિવ વાનરાન્ ।
 સર્વજ્ઞો નિત્યલક્ષ્મીકો વિજ્ઞાનાત્માપિ રાઘવઃ ॥ ૧૬ ॥
 સીતામનુશુશોચાર્તઃ પ્રાકૃતઃ પ્રાકૃતામિવ ।

बुद्ध्यदिसाक्षिणस्तस्य मायाकार्यातिवर्तिनः ॥ १७ ॥

रागादिरहितस्यास्य तत्कार्यं कथमुद्भवत् ।

ब्रह्मणोक्तमृतं कर्तुं राज्ञो दशरथस्य हि ॥ १८ ॥

तपसः इवदानाय जातो मानुषवेषधृक् ।

मायया मोहिताः सर्वे जना अज्ञानसंयुताः ॥ १९ ॥

कथमेषां भवेन्मोक्ष एति विष्णुर्विचिन्तयन् ।

कथां प्रथयितुं लोके सर्वलोकमलापलाम् ॥ २० ॥

रामायणाभिधां रामो भूत्वा मानुषयेष्टकः ।

कोधं मोहं च कामं च व्यवहारार्थसिद्ध्ये ॥ २१ ॥

तत्तत्कालोचितं गृह्णन् मोहयत्यवशाः प्रजाः ।

अनुरक्त एवाशेषगुणेषु गुणवर्जितः ॥ २२ ॥

विज्ञानमूर्तिर्विज्ञानशक्तिः साक्ष्यगुणान्वितः ।

अतः कामादिभिर्नित्यमविविभो यथा नभः ॥ २३ ॥

विन्दन्ति मुनयः केशिज्जानन्ति जनकाद्यः ।

तद्भक्ता निर्मलात्मानः सम्यग् जानन्ति नित्यदा ।

भक्तयित्तानुसारेण जायते भगवानजः ॥ २४ ॥

लक्ष्मणोऽपि तदा गत्वा किञ्चिन्धानगरान्तिकम् ।

ज्याघोषमकरोत्तीव्रं भीषयन् सर्ववानरान् ॥ २५ ॥

तं दृष्ट्वा प्राकृतास्तत्र वानरा वप्रमूर्धनि ।

यङ्कुः किलकिलाशब्दं धृतपाषाणपादपाः ॥ २६ ॥

तान् दृष्ट्वा क्रोधताम्राक्षो वानरान् लक्ष्मणस्तदा ।

निर्मूलान् कर्तुमुद्युक्तो धनुरानम्य वीर्यवान् ॥ २७ ॥

ततः शीघ्रं समाप्नुत्य ज्ञात्वा लक्ष्मणमागतम् ॥ २८ ॥

निवार्य वानरान् सर्वानङ्गदो मन्त्रिसत्तमः ।

गत्वा लक्ष्मणसामीप्यं प्राणनाम स दण्डवत् ॥ २९ ॥

ततोऽङ्गदं परिष्वज्य लक्ष्मणः प्रियवर्धनः ।

उवाच वत्स गच्छ त्वं पितृव्याय निवेदय ॥ ३० ॥

मामागतं राघवेण योदितं रौद्रमूर्तिना ।
 तथेति त्वरितं गत्वा सुग्रीवाय न्यवेद्यत् ॥ ३१ ॥
 लक्ष्मणः क्रोधताम्राक्षः पुरद्वारि बलिः स्थितः ।
 तच्छ्रुत्वातीव सन्नस्तः सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ ३२ ॥
 आलूय मन्त्रिणां श्रेष्ठं ङनूमन्तमथाब्रवीत् ।
 गच्छ त्वमङ्गदेनाशु लक्ष्मणं विनयान्वितः ॥ ३३ ॥
 सान्त्वयन् कोपितं वीरं शनैरानय सादरम् ।
 प्रेषयित्वा ङनूमन्तं तारामाह कपीश्वरः ॥ ३४ ॥
 त्वं गच्छ सान्त्वयन्ती तं लक्ष्मणं मृदुभाषितैः ।
 शान्तमन्तःपुरं नीत्वा पश्चाद्दर्शय मेऽनघे ॥ ३५ ॥
 भवत्विति ततस्तारा मध्यकक्षं समाविशत् ।
 ङनुमानङ्गदेनैव सलितो लक्ष्मणान्तिकम् ॥ ३६ ॥
 गत्वा ननाम शिरसा भक्त्या स्वागतमब्रवीत् ।
 ओलि वीर मडाभाग भवद्द्रुमशङ्कितम् ॥ ३७ ॥
 प्रविश्य राजदारदीन् दृष्ट्वा सुग्रीवमेव य ।
 यदाज्ञापयसे पश्चात्तत्सर्वं करवाणि भोः ॥ ३८ ॥
 ष्ट्युक्त्वा लक्ष्मणं भक्त्या करे गृह्य स मारुतिः ।
 आनयामास नगरमध्याद्राजगृहं प्रति ॥ ३९ ॥
 पश्यंस्तत्र मडासौधान् यूथपानां समन्ततः ।
 जगाम भवनं राज्ञः सुरेन्द्रभवनोपमम् ॥ ४० ॥
 मध्यकक्षे गता तत्र तारा ताराधिपानना ।
 सर्वाभरणसम्पन्ना मदरक्तान्तलोचना ॥ ४१ ॥
 उवाच लक्ष्मणं नत्वा स्मितपूर्वाभिभाषिणी ।
 ओलि देवर भद्रं ते साधुस्त्वं भक्तवत्सलः ॥ ४२ ॥
 किमर्थं कोपमाकार्षीर्भक्ते भृत्ये कपीश्वरे ।
 भुङ्कालमनाश्चासं दुःखमेवानुभूतवान् ॥ ४३ ॥
 ष्टानीं भुङ्कुःषौघाद्भवद्भिरभिरक्षितः ।
 भवत्प्रसादात्सुग्रीवः प्राप्तसौभ्यो मडामतिः ॥ ४४ ॥

कामासक्तो रघुपतेः सेवार्थं नागतो हरिः ।
 आगमिष्यन्ति हरयो नानादेशगताः प्रभो ॥ ४५ ॥
 प्रेषितो दशसाहस्रा हरयो रघुसत्तम ।
 आनेतुं वानरान् दिग्बन्धो मलापर्वतसन्निभान् ॥ ४६ ॥
 सुग्रीवः स्वयमागत्य सर्ववानरयूथपैः ।
 वधयिष्यति दैत्यौघान् रावाणं च हनिष्यति ॥ ४७ ॥
 त्वयैव सखितोऽद्यैव गन्ता वानरपुङ्गवः ।
 पश्यन्तर्भवन्नं तत्र पुत्रदारसुहृद्भृतम् ॥ ४८ ॥
 दृष्ट्वा सुग्रीवमभयं दत्त्वा नय सखैव ते ।
 ताराया वयन्नं श्रुत्वा कृशकोधोऽथ लक्ष्मणः ॥ ४९ ॥
 जगामान्तःपुरं यत्र सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
 रुमामालिङ्ग्य सुग्रीवः पर्यङ्कु पर्यवस्थितः ॥ ५० ॥
 दृष्ट्वा लक्ष्मणमत्यर्थमुत्पातातिभीतवत् ।
 तं दृष्ट्वा लक्ष्मणः कुब्धो मध्विल्लितेक्षणम् ॥ ५१ ॥
 सुग्रीवं प्राड द्रुवृत्त विस्मृतोऽसि रघूत्तमम् ।
 वाली येन हतो वीरः स बाणोऽद्य प्रतीक्षते ॥ ५२ ॥
 त्वमेव वालिनो मार्गं गमिष्यसि मया हतः ।
 अवेमत्यन्तपरुषं वदन्तं लक्ष्मणं तदा ॥ ५३ ॥
 उवाच हनुमान् वीरः कथमेवं प्रभाषसे ।
 त्वत्तोऽधिकतरो रामे भक्तोऽयं वानराधिपः ॥ ५४ ॥
 रामकार्यार्थमनिशं जागर्ति न तु विस्मृतः ।
 आगताः परितः पश्य वानराः कोटिशः प्रभो ॥ ५५ ॥
 गमिष्यन्त्यग्निसिरेणैव सीतायाः परिमार्गणम् ।
 साधयिष्यति सुग्रीवो रामकार्यमशेषतः ॥ ५६ ॥
 श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं सौमित्रिर्लज्जितोऽभवत् ।
 सुग्रीवोऽप्यर्धपादाद्यैर्लक्ष्मणं समपूजयत् ॥ ५७ ॥
 आलिङ्ग्य प्राड रामस्य दासोऽहं तेन रक्षितः ।

रामः स्वतेजसा लोकान् क्षणार्द्धेनैव जेष्यति ॥ ५८ ॥
 सहायमात्रमेवाहं वानरैः सखितः प्रभो ।
 सौमित्रिरपि सुग्रीवं प्राह किञ्चिन्मयोदितम् ॥ ५९ ॥
 तत्क्षमस्व मडाभाग प्रणयाद्भाषितं मया ।
 गच्छामोऽद्यैव सुग्रीव रामस्तिष्ठति कानने ॥ ६० ॥
 अेक एवातिदुःपार्तो जानकीविरडात्प्रभुः ।
 तथेति रथमारुढ्य लक्ष्मणेन समन्वितः ॥ ६१ ॥
 वानरैः सखितो राजा राममेवान्वपद्यत ॥ ६२ ॥
 भेरीमृदङ्गैर्बहुं ऋक्षवानरैः श्रेतातपत्रैर्व्यजनैश्च शोभितः ।
 नीलाङ्गदाद्यैर्हनुमत्प्रधानैः समावृतो राघवमभ्यगाद्भ्रुः ॥ ६३ ॥
 एति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामउेश्वरसंवादे किष्किन्धाकाण्डे
 पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

॥ षष्ठ सर्गः ॥

दृष्ट्वा रामं समासीनं गुडाद्वारि शिलातले ।
 यैलाञ्जिनधरं श्यामं जटामौलिविराजितम् ॥ १ ॥
 विशालनयनं शान्तं स्मितयारुमुष्णाम्बुजम् ।
 सीताविरडसन्तप्तं पश्यन्तं भृगुपक्षिणः ॥ २ ॥
 रथादूरात्समुत्पत्य वेगात्सुग्रीवलक्ष्मणौ ।
 रामस्य पादयोरत्रो पेततुर्भक्तिसंयुतौ ॥ ३ ॥
 रामः सुग्रीवमालिङ्ग्य पृञ्चानामयमन्तिके ।
 स्थापयित्वा यथान्यायं पूजयामास धर्मवित् ॥ ४ ॥
 ततोऽब्रवीद्रघुश्रेष्ठं सुग्रीवो भक्तिनम्रधीः ।
 देव पश्य समायान्तीं वानराणां महायमभूम् ॥ ५ ॥
 कुलायलाद्रिसम्भूता मेरुमन्दरसन्निभाः ।
 नानाद्वीपसरिच्छैलवासिनः पर्वतोपमाः ॥ ६ ॥

असङ्ख्याताः समायान्ति हरयः कामरूपिणः ।
 सर्वे देवांशसम्भूताः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ ७ ॥
 अत्र केचिद्गजबलाः केचिद्दशगजोपमाः ।
 गजयुतबलाः केचिद्व्येऽमितबलाः प्रभो ॥ ८ ॥
 केचिद्वज्रनकुटाभाः केचित्कनकसन्निभाः ।
 केचिद्भक्तान्तवदना दीर्घवालास्तथापरे ॥ ९ ॥
 शुद्धस्फटिकसङ्घाशाः केचिद्राक्षससन्निभाः ।
 गर्जन्तः परितो यान्ति वानरा युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १० ॥
 त्वदाज्ञाकारिणः सर्वे कृलमूलाशनाः प्रभो ।
 ऋक्षाणामधिपो वीरो जाम्बवानाम् बुद्धिमान् ॥ ११ ॥
 अेष मे मन्त्रिणां श्रेष्ठः कोटिभल्लुकवृन्दपः ।
 उन्मूनेष विख्यातो मडासत्त्वपराङ्मः ॥ १२ ॥
 वायुपुत्रोऽतितेजस्वी मन्त्री बुद्धिमतां वरः ।
 नलो नीलश्च गवयो गवाक्षो गन्धमादनः ॥ १३ ॥
 शरभो मूढवशैव गजः पनस अेव य ।
 वलीमुष्पो दधिमुष्पः सुषेणस्तार अेव य ॥ १४ ॥
 केसरी य मडासत्त्वः पिता उन्मूतो बली ।
 अेते ते यूथपा राम प्राधान्येन मयोद्विताः ॥ १५ ॥
 मडात्मानो मडावीर्याः शङ्कतुल्यपराङ्मः ।
 अेते प्रत्येकतः कोटिकोटिवानरयूथपाः ॥ १६ ॥
 तवाज्ञाकारिणः सर्वे सर्वे देवांशसम्भवाः ।
 अेष वालिसुतः श्रीमान्ङ्गदो नाम विश्रुतः ॥ १७ ॥
 वालितुल्यबलो वीरो राक्षसानां बलान्तकः ।
 अेते यान्ये य बलवस्त्वदर्थे त्यक्तश्रुविताः ॥ १८ ॥
 योद्धारः पर्वताग्रैश्च निपुणाः शत्रुघातने ।
 आज्ञापय रघुश्रेष्ठ सर्वे ते वशवर्तिनः ॥ १९ ॥
 रामः सुग्रीवमालिङ्ग्य उर्ध्वपूर्णाश्रुवोचनः ।
 प्राड सुग्रीव जानासि सर्वं त्वं कार्यगौरवम् ॥ २० ॥

मार्गार्थं हि जानक्या नियुङ्क्ष्व यदि रोचते ।
 श्रुत्वा रामस्य वचनं सुग्रीवः प्रीतमानसः ॥ २१ ॥
 प्रेषयामास बलिनो वानरान् वानरर्षभः ।
 दक्षिणं विविधान् वानरान् प्रेष्य सत्वरम् ॥ २२ ॥
 दक्षिणां दिशमत्यर्थं प्रयत्नेन मडाबलान् ।
 युवराजं जाम्बवन्तं हनूमन्तं मडाबलम् ॥ २३ ॥
 नवं सुषेणं शरभं मैत्रं द्विविदमेव य ।
 प्रेषयामास सुग्रीवो वचनं येदमब्रवीत् ॥ २४ ॥
 विचिन्तु प्रयत्नेन भवन्तो जानकीं शुभाम् ।
 मासादूर्वाङ्निवर्तध्वं मच्छासनपुरःसराः ॥ २५ ॥
 सीतामदृष्ट्वा यदि वो मासादूर्ध्वं दिनं भवेत् ।
 तदा प्राणान्तिकं दण्डं मत्तः प्राप्स्यथ वानराः ॥ २६ ॥
 एति प्रस्थाप्य सुग्रीवो वानरान् भीमविडमान् ।
 रामस्य पार्श्वे श्रीरामं नत्वा योपविवेश सः ॥ २७ ॥
 गच्छन्तं मारुतिं दृष्ट्वा रामो वचनमब्रवीत् ।
 अभिज्ञानार्थमेतन्मे ख्यङ्गुलीयकमुत्तमम् ॥ २८ ॥
 मन्नामाक्षरसंयुक्तं सीतायै दीयतां रजः ।
 अस्मिन् कार्ये प्रमाणं हि त्वमेव कपिसत्तम ।
 जानामि सत्त्वं ते सर्वं गच्छ पन्थाः शुभस्तव ॥ २९ ॥
 अ एवं कपीनां राज्ञा ते विसृष्टाः परिमार्गणे ।
 सीताया अङ्गदमुष्णाम् भ्रमस्तत्र तत्र उ ॥ ३० ॥
 भ्रमन्तो विन्ध्यगडने ददृशुः पर्वतोपमम् ।
 राक्षसं भीषणाकारं लक्षयन्तं मृगान् गजान् ॥ ३१ ॥
 रावणोऽयमिति ज्ञात्वा केचिद्भानरपुङ्गवाः ।
 जघ्मुः किलकिलाशब्दं मुञ्चन्तो मुष्टिभिः क्षणात् ॥ ३२ ॥
 नायं रावण इत्युक्त्वा ययुरन्यन्मडङ्गनम् ।
 तृषार्ता सलिलं तत्र नाविन्दन् उरिपुङ्गवाः ॥ ३३ ॥

विभ्रमन्तो मडारण्ये शुष्ककण्ठीष्ठतालुकाः ।
 ददृशुर्गुहिरं तत्र तृणगुल्मावृतं मडत् ॥ ३४ ॥
 आर्द्रपक्षान् क्रौञ्चखंडसान्निःसृतान् ददृशुस्ततः ।
 अत्रास्ते सखिलं नूनं प्रविशामो मडागुडाम् ॥ ३५ ॥
 धृत्युक्त्वा उनुमानत्रे प्रविवेश तमन्वयुः ।
 सर्वे परस्परं धृत्वा बाढून् बाढुभिस्तस्युकाः ॥ ३६ ॥
 अन्धकारे मडदूरं गत्वापश्यन् कपीश्वराः ।
 जलाशयान् मणिनिभतोरान् कल्पद्रुमोपमान् ॥ ३७ ॥
 वृक्षान् पक्वकृत्वैर्नम्रान् मधुद्रोणसमन्वितान् ।
 गुडान् सर्वगुणोपेतान् मणिवस्त्रादिपूरितान् ॥ ३८ ॥
 दिव्यभक्ष्यान्नसहितान् मानुषैः परिवर्जितान् ।
 विस्मितास्तत्र भवने दिव्ये कनकविष्टरे ॥ ३९ ॥
 प्रभया दीप्यमानां तु ददृशुः स्त्रियमेककाम् ।
 ध्यायन्तीं थीरवसनां योगिनीं योगमास्थिताम् ॥ ४० ॥
 प्राणैमुस्तां मडाभागां भक्त्या भीत्या य वानराः ।
 दृष्ट्वा तान् वानरान् देवीं प्राड यूयं किमागताः ॥ ४१ ॥
 कुतो वा कस्य दूता वा मत्स्थानं किं प्रधर्षथ ।
 तच्छ्रुत्वा उनुमानाड शृणु वक्ष्यामि देवि ते ॥ ४२ ॥
 अयोध्याधिपतिः श्रीमान् राजा दशरथः प्रभुः ।
 तस्य पुत्रो मडाभागो ज्येष्ठो राम इति श्रुतः ॥ ४३ ॥
 पितुराज्ञां पुरस्कृत्य सभार्यः सानुजो वनम् ।
 गतस्तत्र हृता भार्या तस्य साध्वी दुरात्मना ॥ ४४ ॥
 रावणेन ततो रामः सुग्रीवं सानुजो ययौ ।
 सुग्रीवो मित्रभावेन रामस्य प्रियवल्बलाम् ॥ ४५ ॥
 भृगयध्वमिति प्राड ततो वयमुपागताः ।
 ततो वनं विशिन्वन्तो जनकीं जलकाङ्क्षिणः ॥ ४६ ॥
 प्रविष्टा गह्वरं घोरं दैवादत्र समागताः ।
 त्वं वा किमर्थमन्नासि का वा त्वं वद नः शुभे ॥ ४७ ॥

योगिनी य तथा दृष्ट्वा वानरान् प्राड लृष्टधीः ।
 यथेष्टं कृलमूलानि जग्ध्वा पीत्वामृतं पयः ॥ ४८ ॥
 आगच्छत ततो वक्ष्ये मम वृत्तान्तमादितः ।
 तथेति भुञ्ज्या पीत्वा य लृष्टास्ते सर्ववानराः ॥ ४९ ॥
 द्रव्याः समीपं गत्वा ते भद्राञ्जलिपुटाः स्थिताः ।
 ततः प्राड उन्मन्तं योगिनी द्रिव्यदर्शना ॥ ५० ॥
 उेमा नाम पुरा द्रिव्यरूपिणी विश्वकर्माणः ।
 पुत्री मडेशं नृत्येन तोषयामास त्मामिनी ॥ ५१ ॥
 तुष्टो मडेशः प्रददाविदं द्रिव्यपुरं मडत् ।
 अत्र स्थिता सा सुदती वर्षाणामयुतायुतम् ॥ ५२ ॥
 तस्या अलं सभ्री विष्णुतत्परा मोक्षकङ्किली ।
 नाम्ना स्वयम्प्राभा द्रिव्यगन्धर्वतनया पुरा ॥ ५३ ॥
 गच्छन्ती ब्रह्मलोकं सा मामाडेदं तपश्चर ।
 अत्रैव निवसन्ती त्वं सर्वप्राणिविवर्जिते ॥ ५४ ॥
 त्रेतायुगे दाशरथिर्भूत्वा नारायणोऽव्ययः ।
 भूभाडरडणार्थाय विचरिष्यति कानने ॥ ५५ ॥
 मार्गन्तो वानरास्तस्य त्मार्थाभायान्ति ते गुडाम् ।
 पूजयित्वाथ तान् नत्वा रामं स्तुत्वा प्रयत्नतः ॥ ५६ ॥
 यातासि भवनं विष्णोर्योगिगम्यं सनातनम् ।
 एतोऽलं गन्तुमिच्छामि रामं द्रष्टुं त्वरान्विता ॥ ५७ ॥
 यूयं पिदध्वमक्षीणि गमिष्यथ अडिर्गुडाम् ।
 तथैव यङ्कुस्ते वेगाद्गताः पूर्वस्थितं वनम् ॥ ५८ ॥
 सापि त्यज्वा गुडां शीघ्रं ययौ राघवसन्निधिम् ।
 तत्र रामं ससुग्रीवं लक्ष्मणं य ददर्श ७ ॥ ५९ ॥
 कृत्वा प्रदक्षिणं रामं प्रणम्य अलुशः सुधीः ।
 आड गद्गदया वाया रोमाञ्चिततनूरुडा ॥ ६० ॥
 दासी तवालं राजेन्द्र दर्शनार्थमिडागता ।

बहुवर्षसहस्राणि तमं मे दृश्वरं तपः ॥ ६१ ॥
 गुहायां दर्शनार्थं ते कृतं मेऽथ तत्तपः ।
 अध छि त्वां नमस्यामि मायायाः परतः स्थितम् ॥ ६२ ॥
 सर्वभूतेषु चालक्ष्यं बहिरन्तरवस्थितम् ।
 योगमायाजवनिकाच्छत्रो मानुषविग्रहः ॥ ६३ ॥
 न लक्ष्यसेऽज्ञानदृशां शैलूषं एव उपधृक् ।
 मलाभागवतानां त्वं भक्तियोगविधित्सया ॥ ६४ ॥
 अवतीर्णोऽसि भगवन् कथं जानामि तामसी ।
 लोके जानातु यः कश्चित्तव तत्त्वं रघूत्तम ॥ ६५ ॥
 ममैतदेव वृषं ते सदा भ्रातु उदालये ।
 राम ते पादयुगलं दर्शितं मोक्षदर्शनम् ॥ ६६ ॥
 अदर्शनं भवाणानां सन्मार्गपरिदर्शनम् ।
 धनपुत्रकलत्रादिविभूतिपरिदर्पितः ।
 अकिञ्चनधनं त्वाद्ये नाभिधातुं जनोऽर्हति ॥ ६७ ॥
 निवृत्तगुणमार्गाय निष्किञ्चनधनाय ते ॥ ६८ ॥
 नमः स्वात्माभिरामाय निर्गुणाय गुणात्मने ।
 कालवृषिणमीशानमादिमध्यान्तवर्जितम् ॥ ६९ ॥
 समं यरन्तं सर्वत्र मन्ये त्वां पुरुषं परम् ।
 देव ते येष्टितं कश्चिन्न वेद नृविऽम्भनम् ॥ ७० ॥
 न तेऽस्ति कश्चिद्दयितो द्वेष्यो वाऽपर एव य ।
 त्वन्मायापिडितात्मानस्त्वां पश्यन्ति तथाविधम् ॥ ७१ ॥
 अजस्याकर्तुरीशस्य देवतिर्यङ्गनरादिषु ।
 जन्मकर्मादिकं यद्यत्तद्यन्तविऽम्भनम् ॥ ७२ ॥
 त्वामाहुःरक्षरं जातं कथाम्रवणसिद्धये ।
 केचित्कोसलराजस्य तपसः कृतसिद्धये ॥ ७३ ॥
 कौसल्यया प्रार्थ्यमानं जातमाहुः परे जनाः ।
 दृष्टराक्षसभूभारुडरणाचार्यितो विभुः ॥ ७४ ॥

ब्रह्मणा नररूपेण जतोऽयमिति केचन ।
शृण्वन्ति गायन्ति य ये कथास्ते रघुनन्दन ॥ ७५ ॥

पश्यन्ति तव पादाब्जं भवार्णवसुतारणम् ।
त्वन्मायागुणबद्धाढं व्यतिरिक्तं गुणाश्रयम् ॥ ७६ ॥

कथं त्वां देव जानीयां स्तोतुं वाविषयं विभुम् ।
नमस्यामि रघुश्रेष्ठे बाणासनशरान्वितम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सुग्रीवादिभिरान्वितम् ॥ ७७ ॥

अेवं स्तुतो रघुश्रेष्ठः प्रसन्नः प्रणताघट्टत् ।
उवाच योगिनीं भक्तां किं ते मनसि काङ्क्षितम् ॥ ७८ ॥

सा प्राह राघवं भक्त्या भक्तिं ते भक्तवत्सल ।
यत्र कुत्रापि जाताया निश्चलां देहि मे प्रभो ॥ ७९ ॥

त्वद्भक्तेषु सदा सङ्गो भूयान्मे प्राकृतेषु न ।
जिह्वा मे रामरामेति भक्त्या वदतु सर्वदा ॥ ८० ॥

मानसं श्यामलं रूपं सीतालक्ष्मणसंयुतम् ।
धनुर्बाणधरं पीतवाससं मुकुटोज्ज्वलम् ॥ ८१ ॥

अङ्गदैनूपुरैर्मुक्ताहारैः कौस्तुभकुण्डलैः ।
भान्तं स्मरतु मे राम वरं नान्यं वृणो प्रभो ॥ ८२ ॥

श्रीराम उवाच ।

भवत्वेवं मलाभागे गच्छ त्वं बहरीवनम् ।
तत्रैव मां स्मरन्ती त्वं त्यक्त्वेदं भूतपञ्चकम् ।
मामेव परमात्मानमचिरात्प्रतिपद्यसे ॥ ८३ ॥

श्रुत्वा रघूत्तमवयोऽमृतसारकल्पं
गत्वा तदैव बहरीतरुभाण्डशुष्टम् ।

तीर्थं तदा रघुपतिं मनसा स्मरन्ती
त्यक्त्वा कलेवरमवाप परं पदं सा ॥ ८४ ॥

एति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किञ्चिन्धाकाण्डे
षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

॥ सप्तम सर्गः ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

अथ तत्र समासीना वृक्षमण्डेषु वानराः ।
चिन्तयन्तो विमुह्यन्तः सीतामार्गलादर्शिताः ॥ १ ॥

तत्रोवाचाङ्गदः काञ्चिद्भानरान् वानरर्षभः ।
भ्रमतां गह्वरेऽस्माकं मासो नूनं गतोऽभवत् ॥ २ ॥

सीता नाधिगतास्माभिर्न कृतं राजशासनम् ।
यदि गच्छाम किञ्चिन्धां सुग्रीवोऽस्मान् उनिष्यति ॥ ३ ॥

विशेषतः शत्रुसुतं मां मिषान्निडनिष्यति ।
मयि तस्य कुतः प्रीतिरलं रामेण रक्षितः ॥ ४ ॥

एदानीं रामकार्यं मे न कृतं तन्मिषं भवेत् ।
तस्य भङ्गने नूनं सुग्रीवस्य दुरात्मनः ॥ ५ ॥

मातृकल्यां भ्रातृभार्यां पापात्मानुभवत्यसौ ।
न गच्छेयमतः पार्श्वं तस्य वानरपुङ्गवाः ॥ ६ ॥

त्यक्ष्यामि ज्वितं यात्र येन केनापि मृत्युना ।
एत्यश्रुनयनं केचिद्दृष्ट्वा वानरपुङ्गवाः ॥ ७ ॥

व्यथिताः साश्रुनयना युवराजमथाब्रुवन् ॥ ८ ॥

किमर्थं तव शोकोऽत्र वयं ते प्राणरक्षकाः ।
भवामो निवसामोऽत्र गुहायां भयवर्जिताः ॥ ९ ॥

सर्वसौभाग्यसहितं पुरं देवपुरोपमम् ।
शनैः परस्परं वाङ्मयं वदतां मारुतात्मजः ॥ १० ॥

श्रुत्वाङ्गदं समालिङ्ग्य प्रोवाच नयकोविदः ।
वियार्यते किमर्थं ते द्रुर्विचारो न युज्यते ॥ ११ ॥

राज्ञोऽत्यन्तप्रियस्त्वं छि तारापुत्रोऽतिवल्लभः ।
रामस्य लक्ष्मणात्प्रीतिस्त्वयि नित्यं प्रवर्धते ॥ १२ ॥

अतो न राघवाद्भीतिस्तव राज्ञो विशेषतः ।

અહં તવ હિતે સક્તો વત્સ નાન્યં વિચારય ॥ ૧૩ ॥

ગુહાવાસશ્ચ નિર્ભેદ ઇત્યુક્તં વાનરૈસ્તુ યત્ ।
તદેતદ્રામબાણાનામભેદં કિં જગત્ત્રયે ॥ ૧૪ ॥

યે ત્વાં દુર્બોધયન્ત્યેતે વાનરા વાનરર્ષભ ।
પુત્રદારાદિકં ત્યક્ત્વા કથં સ્થાસ્યન્તિ તે ત્વયા ॥ ૧૫ ॥

અન્યદ્રુહ્યતમં વક્ષ્યે રહસ્યં શૃણુ મે સુત ।
રામો ન માનુષો દેવઃ સાક્ષાન્નારાયણોડવ્યયઃ ॥ ૧૬ ॥

સીતા ભગવતી માયા જનસમ્મોહકારિણી ।
લક્ષ્મણો ભુવનાધારઃ સાક્ષાચ્છેષઃ કૃણીશ્વરઃ ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્મણા પ્રાર્થિતાઃ સર્વે રક્ષોગણવિનાશને ।
માયામાનુષભાવેન જાતા લોકૈકરક્ષકાઃ ॥ ૧૮ ॥

વયં ચ પાર્ષદાઃ સર્વે વિષ્ણોર્વૈકુણ્ઠવાસિનઃ ।
મનુષ્યભાવમાપન્ને સ્વેચ્છયા પરમાત્મનિ ॥ ૧૯ ॥

વયં વાનરરૂપેણ જાતાસ્તસ્યૈવ માયયા ।
વયં તુ તપસા પૂર્વમારાધ્ય જગતાં પતિમ્ ॥ ૨૦ ॥

તેનૈવાનુગૃહીતાઃ સ્મઃ પાર્ષદત્વમુપાગતાઃ ।
ઇદાનીમપિ તસ્યૈવ સેવાં કૃત્વૈવ માયયા ॥ ૨૧ ॥

પુનર્વૈકુણ્ઠમાસાદ્ય સુખં સ્થાસ્યામહે વયમ્ ।
ઇત્યડ્ગદમથાશ્વાસ્ય ગતા વિન્ધ્યં મહારાયલમ્ ॥ ૨૨ ॥

વિચિન્તોડય શનકૈર્જાનકીં દક્ષિણામ્બુધેઃ ।
તીરે મહેન્દ્રાખ્યગિરેઃ પવિત્રં પાદમાયયુઃ ॥ ૨૩ ॥

દૃષ્ટ્વા સમુદ્રં દૃષ્પારમગાઘં ભયવર્ધનમ્ ।
વાનરા ભયસન્નસ્તાઃ કિં કુર્મ ઇતિ વાદિનઃ ॥ ૨૪ ॥

નિષેદુરુદ્ધેસ્તીરે સર્વે ચિન્તાસમન્વિતાઃ ।
મન્ત્રયામાસુરન્યોન્યમડ્ગદાદા મહાબલાઃ ॥ ૨૫ ॥

ભ્રમતો મે વને માસો ગતોડત્રૈવ ગુહાન્તરે ।
ન દૃષ્ટો રાવણો વાદ્ય સીતા વા જનકાત્મજા ॥ ૨૬ ॥

सुग्रीवस्तीक्ष्णदण्डोऽस्मान्निष्ठन्त्येव न संशयः ।
सुग्रीववधतोऽस्माकं श्रेयः प्रायोपवेशनम् ॥ २७ ॥
एति निश्चित्य तत्रैव दर्भानास्तीर्य सर्वतः ।
उपाविवेशुस्ते सर्वे मरणे कृतनिश्चयाः ॥ २८ ॥
येतस्मिन्नन्तरे तत्र महेन्द्राद्रिगुहान्तरात् ।
निर्गत्य शनकैरागाद्गृध्रः पर्वतसन्निभः ॥ २९ ॥
दृष्ट्वा प्रायोपवेशेन स्थितान् वानरपुङ्गवान् ।
उवाच शनकैर्गृध्रः प्राप्तो भक्ष्योऽद्य मे बहुः ॥ ३० ॥
अकैकशः क्मात्सर्वान् भक्षयामि दिने दिने ।
श्रुत्वा तद्गृध्रवचनं वानरा भीतमानसाः ॥ ३१ ॥
भक्षयिष्यति नः सर्वानसौ गृध्रो न संशयः ।
रामकार्यं य नास्माभिः कृतं किञ्चिद्धरीश्वराः ॥ ३२ ॥
सुग्रीवस्यापि य छितं न कृतं स्वात्मनामपि ।
वृथानेन वधं प्राप्ता गच्छामो यमसादनम् ॥ ३३ ॥
अहो जटायुर्धर्मात्मा रामस्थार्ये मृतः सुधीः ॥
भोक्षं प्राप दुरावापं योगिनामथरिन्धमः ॥ ३४ ॥
सम्पातिस्तु तदा वाक्यं श्रुत्वा वानरभाषितम् ।
के वा यूयं मम भ्रातुः कर्णपीयूषसन्निभम् ॥ ३५ ॥
जटायुरिति नामाद्य व्याहरन्तः परस्परम् ।
उच्यतां वो भयं मा भून्मत्तः प्लवगसत्तमाः ॥ ३६ ॥
तमुवाचाङ्गदः श्रीमानुत्थितो गृध्रसन्निधौ ।
रामो दाशरथिः श्रीमान् लक्ष्मणेन समन्वितः ॥ ३७ ॥
सीतया भार्यया सार्धं विचयार मडावने ।
तस्य सीता हृता साध्वी रावणेन दुरात्मना ॥ ३८ ॥
मृगयां निर्गते रामे लक्ष्मणे य हृता बलात् ।
रामरामेति कोशन्ती श्रुत्वा गृध्रः प्रतापवान् ॥ ३९ ॥
जटायुर्नाम पक्षीन्द्रो युद्धं कृत्वा सुदारुणम् ।

रावणेन हतो वीरो राघवार्थं मडाभलः ॥ ४० ॥

रामेण दग्धो रामस्य सायूज्यमगमत्क्षणात् ।

रामः सुग्रीवमासाद्य सभ्यं कृत्वाग्रिसाक्षिकम् ॥ ४१ ॥

सुग्रीवयोद्धितो हत्वा वालिनं सुदुरासदम् ।

राज्यं ददौ वानराणां सुग्रीवाय मडाभलः ॥ ४२ ॥

सुग्रीवः प्रेषयामास सीतायाः परिमार्गणे ।

अस्मान् वानरवृन्दान् वै मडासत्त्वान् मडाभलः ॥ ४३ ॥

मासाद्वर्षान्निवर्तध्वं नो येत्प्राणान् हरामि वः ।

धत्याज्ञया भ्रमन्तोऽस्मिन् वने गह्वरमध्यगाः ॥ ४४ ॥

गतो मासो न जानीमः सीतां वा रावाणं च वा ॥

मर्तुं प्रायोपविष्टा स्मस्तीरे लवणवारिधेः ॥ ४५ ॥

यदि जानासि हे पक्षिन् सीतां कथय नः शुभाम् ।

अऽगदस्य वयः श्रुत्वा सम्पातिर्दृष्टमानसः ॥ ४६ ॥

उवाच मत्प्रियो भ्राता जटायुः प्लवगेश्वराः ।

बहुवर्षसहस्रान्ते भ्रातृवार्तां श्रुता मया ॥ ४७ ॥

वाङ्मसाढाय्यं करिष्येऽहं भवतां प्लवगेश्वराः ।

भ्रातुः सलिलदानाय नयध्वं मां जलान्तिकम् ॥ ४८ ॥

पश्चात्सर्वं शुभं वक्ष्ये भवतां कार्यसिद्धये ।

तथेति निन्युस्ते तीरं समुद्रस्य विडङ्गमम् ॥ ४९ ॥

सोऽपि तत्सलिले स्नात्वा भ्रातुर्दत्त्वा जलाञ्जलिम् ।

पुनः स्वस्थानमासाद्य स्थितो नीतो हरिश्वरैः ।

सम्पातिः कथयामास वानरान् परिडर्षयन् ॥ ५० ॥

लङ्का नाम नगर्यास्ते त्रिकूटगिरिभूर्धनि ।

तत्राशोकवने सीता राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥ ५१ ॥

समुद्रमध्ये सा लङ्का शतयोजनदूरतः ।

दृश्यते मे न सन्देहः सीता य परिदृश्यते ॥ ५२ ॥

गुह्रत्वादूरदृष्टिर्मे नात्र संशयितुं क्षमम् ।

शतथोजनविस्तीर्णं समुद्रं यस्तु लङ्घयेत् ॥ ५३ ॥

स श्रेयःजनकीं दृष्ट्वा पुनरायास्यति ध्रुवम् ।

अलमेव दुरात्मानं रावणं हन्तुमुत्सहे ।

भ्रातुर्हन्तारमेकाकी किन्तु पक्षविवर्जितः ॥ ५४ ॥

यतध्वमतियत्नेन लङ्घितुं सरितां पतिम् ।

ततो हन्ता रघुश्रेष्ठो रावणं राक्षसाधिपम् ॥ ५५ ॥

उल्लङ्घ्य सिन्धुं शतथोजनायतं

लङ्घुं प्रविश्याथ विदेहकन्यकाम् ।

दृष्ट्वा समाभाष्य य वारिधिं पुन-

स्तर्तुं समर्थः कतमो विचार्यताम् ॥ ५६ ॥

एति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किञ्चिन्धाकाण्डे

सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

॥ अष्टम सर्गः ॥

अथ ते कौतुकाविष्टाः सम्पातिं सर्ववानराः ।

पप्रच्छुर्भगवन् ब्रूहि स्वमुद्यन्तं त्वमादितः ॥ १ ॥

सम्पातिः कथयामास स्ववृत्तान्तं पुरा कृतम् ।

अहं पुरा जटायुश्च भ्रातरौ रुढयौवनौ ॥ २ ॥

बलेन दर्पितावावां बलजिज्ञासया भगौ ।

सूर्यमण्डलपर्यन्तं गन्तुमुत्पतितौ मदात् ॥ ३ ॥

अधुथोजनसाहस्रं गतौ तत्र प्रतापितः ।

जटायुस्तं परित्रातुं पक्षैराच्छाद्य मोहतः ॥ ४ ॥

स्थितोऽहं रश्मिभिर्दग्धपक्षोऽस्मिन् विन्ध्यमूर्धनि ।

पतितो दूरपतनान्मूर्च्छितोऽहं कपीश्वराः ॥ ५ ॥

दिनत्रयात्पुनः प्राणसहितो दग्धपक्षकः ।

देशं वा गिरिकूटान् वा न जाने भ्रान्तमानसः ॥ ६ ॥

शनैरुन्मील्य नयने दृष्ट्वा तत्राश्रमं शुभम् ।

शनैः शनैराश्रमस्य समीपं गतवानलम् ॥ ७ ॥
 यन्द्रमा नाम मुनिराङ् दृष्ट्वा मां विस्मितोऽवदत् ।
 सम्पाते किमिदं तेऽद्य विरूपं केन वा कृतम् ॥ ८ ॥
 जानामि त्वामलं पूर्वमत्यन्तं भलवानसि ।
 दग्धौ किमर्थं ते पक्षौ कथ्यतां यदि मन्यसे ॥ ९ ॥
 ततः स्वयेष्टितं सर्वं कथयित्वातिदुःभितः ।
 अब्रुवं मुनिशार्दूल दृष्ट्येऽलं दाववह्निना ॥ १० ॥
 कथं धारयितुं शक्तो विपक्षो ज्वितं प्रभो ।
 धृत्युक्तोऽद्य मुनिर्वाक्ष्य मां दयार्द्रविलोचनः ॥ ११ ॥
 शृणु वत्स वयो मेऽद्य श्रुत्वा कुरु यथेप्सितम् ।
 देलमूलमिदं दुःखं देलः कर्मसमुद्भवः ॥ १२ ॥
 कर्म प्रवर्तते देलेऽलम्बुद्ध्या पुरुषस्य लि ।
 अलङ्कारस्त्वनादिः स्यादविधासम्भवो जऽः ॥ १३ ॥
 शिखायया सदा युक्तस्तमायःपिण्डवत् सदा ।
 तेन देलस्य तादात्म्यादेलेश्चेतनवान् भवेत् ॥ १४ ॥
 देलेऽलमिति बुद्धिः स्यादात्मनोऽलङ्कृतेर्भलात् ।
 तन्मूल ओष संसारः सुभदुःखादिसाधकः ॥ १५ ॥
 आत्मनो निर्विकारस्य मिथ्या तादात्म्यतः सदा ।
 देलेऽलं कर्मकर्तालमिति सङ्कल्प्य सर्वदा ॥ १६ ॥
 ज्वः करोति कर्माणि तद्दुर्लैर्बुद्ध्यतेऽवशः ।
 उध्वार्धो भ्रमते नित्यं पापपुण्यात्मकः स्वयम् ॥ १७ ॥
 कृतं मयाधिकं पुण्यं यज्ञादानादि निश्चितम् ।
 स्वर्गं गत्वा सुभं भोक्ष्य धति सङ्कल्पवान् भवेत् ॥ १८ ॥
 तथैवाध्यासतस्तत्र चिरं भुक्त्वा सुभं भलत् ।
 क्षीणपुण्यः पतत्यर्वागनिश्चन् कर्मयोदितः ॥ १९ ॥
 पतित्वा माण्डले येनोस्ततो नीलारसंयुतः ।
 भूमौ पतित्वा प्रीलयादौ तत्र स्थित्वा चिरं पुनः ॥ २० ॥

भूत्वा यतुर्विधं भोज्यं पुरुषैर्भुज्यते ततः ।
 रेतो भूत्वा पुनस्तेन ऋतौ स्त्रीयोनिस्त्रिञ्चितः ॥ २१ ॥
 योनिरक्तेन संयुक्तं जरायुपरिवेष्टितम् ।
 दिनेनैकेन कलवं भूत्वा रुढत्वमाप्नुयात् ॥ २२ ॥
 तत्पुनः पञ्चरात्रेण बुद्धुदाकारतामियात् ।
 सप्तरात्रेण तदपि मांसपेशित्वमाप्नुयात् ॥ २३ ॥
 पक्षमात्रेण सा पेशी रुधिराण्यपरिप्लुता ।
 तस्या अेवाङ्कुरोत्पत्तिः पञ्चविंशतिरात्रिषु ॥ २४ ॥
 ग्रीवा शिरश्च स्कन्धश्च पृष्ठवंशस्तथोदरम् ।
 पञ्चधाङ्गानि यैकैकं जायन्ते मासतः क्मात् ॥ २५ ॥
 पाणिपादौ तथा पार्श्वः कटिर्जानु तथैव च ।
 मासद्वयात् प्रजायन्ते क्मेणैव न यान्यथा ॥ २६ ॥
 त्रिभिर्मासैः प्रजायन्ते अङ्गानां सन्धयः क्मात् ।
 सर्वाङ्गुल्यः प्रजायन्ते क्मान्मासचतुष्टये ॥ २७ ॥
 नासा कर्णौ च नेत्रे च जायन्ते पञ्चमासतः ।
 दन्तपङ्क्तिर्नभा गुड्यं पञ्चमे जायते तथा ॥ २८ ॥
 अर्वाङ्घ्रिमासतश्छिद्रं कर्णयोर्भवति स्फुटम् ।
 पायुर्मैद्धमुपस्थं च नाभिश्चापि भवेन्नृणाम् ॥ २९ ॥
 सप्तमे मासि रोमाणि शिरः डेशास्तथैव च ।
 विभक्तावयवत्वं च सर्वं सम्पद्यतेऽष्टमे ॥ ३० ॥
 जठरे वर्धते गर्भः स्त्रिया अेवं विडङ्गम ।
 पञ्चमे मासि यैतन्यं जुवः प्राप्नोति सर्वशः ॥ ३१ ॥
 नाभिसूत्राल्परन्ध्रेण मातृभुक्तात्रसारतः ।
 वर्धते गर्भतः पिण्डो न भ्रियेत स्वकर्मतः ॥ ३२ ॥
 स्मृत्वा सर्वाणि जन्मानि पूर्वकर्माणि सर्वशः ।
 जठरानलतप्तोऽयमिदं वयनमभ्रवीत् ॥ ३३ ॥
 नानायोनिषु ज्ञेयेषु जायमानोऽनुभूतवान् ।
 पुत्रदारदिसम्बन्धं कोटिशः पशुबान्धवान् ॥ ३४ ॥

कुटुम्बभरणसक्त्या न्यायान्यायैर्धनार्जनम् ।
 कृतं नाकरवं विषण्णचित्तां स्वप्नेऽपि दुर्भगः ॥ ३५ ॥
 एदानीं तत्कृत्वां भुञ्जे गर्भदुःखं मडत्तरम् ।
 अशाश्वते शाश्वतवद्देहे तृष्णासमन्वितः ॥ ३६ ॥
 अकार्याण्येव कृतवान्न कृतं छितमात्मनः ।
 एत्येवं भङ्गुधा दुःखमनुभूय स्वकर्मतः ॥ ३७ ॥
 कदा निष्कमणं मे स्याद्गर्भान्निरयसन्निभात् ।
 एतं विधुं नित्यमहं विषण्णमेवानुपूजये ॥ ३८ ॥
 एत्यादि चिन्तयन् श्रुत्वा योनियन्त्रप्रपीडितः ।
 जायमानोऽतिदुःखेन नरकत्वात्तकी यथा ॥ ३९ ॥
 पूतिप्रणान्निपतितः कृमिरेष एवापरः ।
 ततो भाल्यादिदुःखानि सर्वं अयेवं विभुञ्जते ॥ ४० ॥
 त्वया यैवानुभूतानि सर्वत्र विदितानि य ।
 न वर्णितानि मे गृध्र यौवनादिषु सर्वतः ॥ ४१ ॥
 अयेवं देहोऽहमित्यस्मादभ्यासान्निरयादिकम् ।
 गर्भवासादिदुःखानि भवन्त्यभिनिवेशतः ॥ ४२ ॥
 तस्माद्देहद्रयादन्यमात्मानं प्रकृतेः परम् ।
 ज्ञात्वा देहादिभमतां त्यक्त्वात्मज्ञानवान् भवेत् ॥ ४३ ॥
 जाग्रदादिविनिर्मुक्तं सत्यज्ञानादिलक्षाणाम् ।
 शुक्यं बुध्यं सदा शान्तमात्मानमवधारयेत् ॥ ४४ ॥
 सिदात्मनि परिज्ञाते नष्टे मोहोऽज्ञासम्भवे ।
 देहः पततु वाऽरब्धकर्मवेगेन तिष्ठतु ॥ ४५ ॥
 योगिनो न हि दुःखं वा सुखं वाऽज्ञानसम्भवम् ।
 तस्माद्देहेन सलितो यावत्प्रारब्धसङ्ख्यः ॥ ४६ ॥
 तावत्तिष्ठ सुखेन त्वं धृतकञ्चुकसर्पवत् ।
 अन्यद्रक्ष्यामि ते पक्षिन् शृणु मे परमं छितम् ॥ ४७ ॥
 त्रेतायुगे दाशरथिर्भूत्वा नारायणोऽव्ययः ।

रावणस्य वधार्थाय दण्डकानागमिष्यति ॥ ४८ ॥

सीतया भार्यया सार्धं लक्ष्मणेन समन्वितः ।

तत्राश्रमे जनकञ्जं भ्रातृभ्यां रञ्जिते वने ॥ ४९ ॥

रावणश्चोत्पन्नोत्पन्ना लङ्कायां स्थापयिष्यति ।

तस्याः सुग्रीवनिर्देशाद्धानराः परिमार्गणे ॥ ५० ॥

आगमिष्यन्ति जलधेस्तीरं तत्र समागमः ।

त्वया तैः कारणवशाद्भविष्यति न संशयः ॥ ५१ ॥

तदा सीतास्थितिं तेभ्यः कथयस्व यथार्थतः ।

तदैव तव पक्षौ द्वावुत्पत्स्येते पुनर्नवौ ॥ ५२ ॥

सम्पातिरुवाच ।

बोधयामास मां यन्द्रनामा मुनिकुलेश्वरः ।

पश्यन्तु पक्षौ मे जातौ नूतनावतिकोमलौ ॥ ५३ ॥

स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि सीतां द्रक्ष्यथ निश्चयम् ।

यत्नं कुरुध्वं दुर्लङ्घ्यसमुद्रस्य विलङ्घने ॥ ५४ ॥

यन्नामस्मृतिमात्रतोऽपरिमितं संसारवारांनिधिं

तीर्त्वा गच्छति दुर्जनोऽपि परमं विषणोः पदं शाश्वतम् ।

तस्यैव स्थितिकारिणस्त्रिजगतां रामस्य भक्ताः प्रिया

यूयं किं न समुद्रमात्रतरणे शक्ताः कथं वानराः ॥ ५५ ॥

एति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामહેશ्वरसंवादे किष्किन्धाकाण्डे

अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

॥ नवम सर्गः ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

गते विहायसा गुप्तराज्ञे वानरपुङ्गवाः ।

उर्षेण मडताविष्टाः सीतादर्शलावसाः ॥ १ ॥

उच्युः समुद्रं पश्यन्तो नकथङ्कभयङ्कुरम् ।

तरङ्गादिभिरुन्नद्धमाकाशमिव दूर्गुडम् ॥ २ ॥

પરસ્પરમવોચન્ વૈ કથમેનં તરામહે ।
 ઉવાચ ચાડ્ગદસ્તત્ર શૃણુધ્વં વાનરોત્તમાઃ ॥ ૩ ॥
 ભવન્તોડત્યન્તબલિનઃ શૂરાશ્ચ કૃતવિક્રમાઃ ।
 કો વાત્ર વારિધિં તીર્ત્વા રાજકાર્યં કરિષ્યતિ ॥ ૪ ॥
 એતેષાં વાનરાણાં સ પ્રાણદાતા ન સંશયઃ ।
 તદ્દુત્તિષ્ઠતુ મે શીઘ્રં પુરતો યો મહાબલઃ ॥ ૫ ॥
 વાનરાણાં ચ સર્વેષાં રામસુગ્રીવયોરપિ ।
 સ એવ પાલકો ભૂયાન્નાત્ર કાર્યા વિચારણા ॥ ૬ ॥
 ઇત્યુક્તે યુવરાજેન તૂષ્ણીં વાનરસૈનિકાઃ ।
 આસન્નોયુઃ કિઞ્ચિદપિ પરસ્પરવિલોકિનઃ ॥ ૭ ॥
 અડ્ગદ ઉવાચ ।
 ઉચ્યતાં વૈ બલં સર્વેઃ પ્રત્યેકં કાર્યસિદ્ધયે ।
 કેન વા સાધ્યતે કાર્યં જાનીમસ્તદનન્તરમ્ ॥ ૮ ॥
 અડ્ગદસ્ય વચઃ શ્રુત્વા પ્રોચુર્વીરા બલં પૃથક્ ।
 યોજનાનાં દશારભ્ય દશોત્તરગુણં જગુઃ ॥ ૯ ॥
 શતાદર્વાગ્જામ્બવાંસ્તુ પ્રાહ મધ્યે વનૌકસામ્ ।
 પુરા ત્રિવિક્રમે દેવે પાદં ભૂમાનલક્ષણમ્ ॥ ૧૦ ॥
 ત્રિઃસમકૃત્વોડહમગાં પ્રદક્ષિણાવિધાનતઃ ।
 ઇદાનીં વાર્ધકગ્રસ્તો ન શકનોમિ વિલડ્ધિતુમ્ ॥ ૧૧ ॥
 અડ્ગદોડપ્યાહ મે ગન્તું શક્યં પારં મહોદધેઃ ।
 પુનર્લડ્ધનસામર્થ્યં ન જાનામ્યસ્તિ વા ન વા ॥ ૧૨ ॥
 તમાહ જામ્બવાન્ વીરસ્ત્વં રાજા નો નિયામકઃ ।
 ન યુક્તં ત્વાં નિયોક્તું મે ત્વં સમર્થોડસિ યદ્યપિ ॥ ૧૩ ॥

અડ્ગદ ઉવાચ ।

એવં ચેત્પૂર્વવત્સર્વે સ્વપ્સ્યામો દર્ભવિષ્ટરે ।
 કેનાપિ ન કૃતં કાર્યં જીવિતું ચ ન શક્યતે ॥ ૧૪ ॥
 તમાહ જામ્બવાન્ વીરો દર્શયિષ્યામિ તે સુત ।
 યેનાસ્માકં કાર્યસિદ્ધિર્ભવિષ્યત્યચિરેણ ચ ॥ ૧૫ ॥

धृत्युक्त्वा जाम्भवान् प्राड् लूनूमन्तमवस्थितम् ।
 लूनूमन् किं रडस्तूष्णीं स्थीयते कार्यगौरवे ॥ १६ ॥
 प्राप्तेऽङ्गेनेव सामर्थ्यं दर्शयाद्य मलाबल ।
 त्वं साक्षाद्वायुतनयो वायुतुल्यपराङ्मः ॥ १७ ॥
 रामकार्यार्थमेव त्वं जनितोऽसि मलात्मना ।
 जातमात्रेण ते पूर्वं दृष्ट्वोद्यन्तं विभावसुम् ॥ १८ ॥
 पङ्कवं हृलं जिघृक्षामीत्युत्प्लुतं बालयेष्टया ।
 योजनानां पञ्चशतं पतितोऽसि ततो भुवि ॥ १९ ॥
 अतस्त्वद्भलमालात्म्यं को वा शङ्कोति वर्णितुम् ।
 उत्तिष्ठ कुरु रामस्य कार्यं नः पाडि सुव्रत ॥ २० ॥
 श्रुत्वा जाम्भवतो वाक्यं लूनूमानतिदर्षितः ।
 यकार नादं सिंलस्य ब्रह्माण्डं स्फोटयन्निव ॥ २१ ॥
 बभूव पर्वताकारस्त्रिविक्रम एवापरः ।
 लङ्घयित्वा जलनिधिं कृत्वा लङ्गां च भस्मसात् ॥ २२ ॥
 रावणं सकुलं लत्वाऽऽनेष्ये जनकनन्दिनीम् ।
 यद्वा बद्ध्वा गले रज्ज्वा रावणं वामपाणिना ॥ २३ ॥
 लङ्गां सपर्वतां धृत्वा रामस्याग्रे क्षिपाम्यलम् ।
 यद्वा दृष्ट्वैव यास्यामि जानकीं शुभलक्षणाम् ॥ २४ ॥
 श्रुत्वा लूनूमतो वाक्यं जाम्भवानिदमब्रवीत् ।
 दृष्ट्वैवागच्छ भद्रं ते जिवन्तीं जानकीं शुभाम् ॥ २५ ॥
 पश्चाद्रामेण सलितो दर्शयिष्यसि पौरुषम् ।
 कल्याणं भवताद्भद्रं गच्छतस्ते विहायसा ॥ २६ ॥
 गच्छन्तं रामकार्यार्थं वायुस्त्वामनुगच्छतु ।
 धत्याशीर्भिः समामन्त्र्य विसृष्टः प्लवगाधिपैः ॥ २७ ॥
 मडेन्द्राद्रिशिरो गत्वा बभूवाद्भुतदर्शनः ॥ २८ ॥
 मडानगेन्द्रप्रतिभो मलात्मा सुवर्णवर्णोऽरुणयारुवङ्गः ।
 मलाहृणोन्नाभसुदीर्घबाहुर्वातात्मजोऽदृश्यत सर्वभूतैः ॥ २९ ॥

एति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामेश्वरसंवादे किञ्चिन्धाकाण्डे
नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

॥ समाप्तमिदं किञ्चिन्धाकाण्डम् ॥

Encoded and proofread by

Vishwas Bhide vishwas underscore bhide at yahoo.com

Revised by Agne Easwaran easwaranpsa at rediffmail.com and

ahimsasoldier at gmail.com

---

adhyAtmarAmAyaNe kiShkindhAkANDam

pdf was typeset on October 19, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

